

ՄԱՍԵԱՅ ԱՂԱԿՆԻ

ԾԻԱԾԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ

ԱՄՍԱԳԻՐ

ԿԵՆՅԱԳՕԳՈՒՏ, ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԵԱՅ

ՀԻՆԳԵՐՈՐԳ ՏԱՐԻ

ԹԻՎ Գ. — ԱՊՐԻԼ — 1860.

ԹԼՈՂՈՍԻԱ.

ԻՏՊԱՐԱՆԻ ԿԱԼԻՊԵԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆԻՆ.

ԱԳՈՒԼԻՍ.

Արարկեանց Մեղրն. *
Աղամաղեանց Պօղոս.
Աղանան Կապար.
Բոնայեանց Վառի.
Ճանազարեանց Ճանազար.
Ոսկանեանց Մարտեոս.
Տեր-Մկրտչեան Աեախ.
Տեր-Մկրտչեան Բրիստափոր.

ԱԳՔԻՐՄԱՆ.

Աստուածաբան Մեղրն * (1) (2 օրին).
Աստուածաբան Մերոն.
Քիւրճեան Մանուկ.

ԱՅՏԻՐՄԱՆ.

Աղարարեանց Գրիգոր. *
Այվազեանց Սարգիս.
Քարիզեանց Աղեքանդր.
Խոջամաղեանց Գրիգոր.
Խոջաղեանց Սարգիս.
Կազաչկեանց Գրիգոր. *
Յովսէփեանց Բաղասաար.
Ուլուխանեանց Գարրիկ.
Ոսկեմեանց Մկրտիչ.
Չանուանեանց Ստեփանոս.
Սահարբեանց Միքայէլ.
Սայեարեանց Յովաննէս.
Սերգեանց Մկրտում.
Սերգիսեան Բաւաստար.
Սերերաղեանց Մարտեոս.
Վառիկեանց Վառի.
Քուրթեանց Անքան.
Քուրդեանց Յակոբ.

ԱԽԼՅԻՍ.

Աղեաւորեան Յարութիւն.
Առուանեան Յովաննէս Բ.
Աստուածաբան Դիոնեսիոս.
Կրիգորեան Գրիգոր Բ.
Խառայեանեան Յովաննէս.
Հոգեւորական Ռատումարան Հայոց.
Մեծառուեանց Մարտիրոս Բ.
Մուրանեանց Կարապետ.
Յակոբանեան Յակոբ.
Յարութիւնեան Յովաննէս.
Պօղոսեան Սարգիս.
Պատուեանց Յովաննէս.
Սուրենեանց Յակոբ Ասաղ Բ.
Վարդանեանց Մանուկ Վարդան.

ԱՄՍԱԿՐԱՆ.

Լուսուորեան Նիկողայոս.
Մեծիկոյեան Յովաննէս.

ԱՍԼԱՆՊԵԿ.

Տեր-Կարապետեան Մկրտիչ.

ԳՐԻՐՈՐՈՒՊՈՒՍ.

Մերանեան Կարապետ Բ.
Մոմեան Ստեփան.
Շանիեան Դաւիթ Բ.
Սամուէլեան Բաւաստար Բ.
Քեօսեան Մկրտիչ.

ԵԱՆ.

Գալստեան Յովաննէս.
Գարազայեան Խաչրիս Բամինար.
Դրանխոյեանց Եսայի Ափազար.
Դրանխոյեանց Ստեփան.
Սարգսեան Մեղրեան.
Փոփոմիչ Գրիգոր Մեռելիքեր.

ԵՒՊԱՏՈՐԻՍ (ԿԼՅԻՆԵՎ).

Խանեան Յովաննէս.
Հանի-Պապիեան Ռաֆայէլ.
Մուրատեան Միքայէլ.
Պուստապեան Ռաֆայէլ.
Սէֆերեան Յակոբ.

ԶԷՅՎԱ.

Ալամերեանց Մկրտ-Յովաննէս-Բեկ.
Քարիսեան Փօղոսեանց Եստաբոս.
Ամիրխանեանց.

ՉՄԻՈՆԵՍԻՍ.

Ազգային Հոգաբարձուք (5 օրինակ).
Նուստիեան Յովսէփ շէլեպի.
Կաստանդեան Կալուստ.
Պաղազարեան Դուկաս.
Պարսիզպանեան Գրիգոր.

Ս. ԷՄՄԱՆԻՆ.

Աղամիրեան Գրիգոր Վ.
Բաղիանոսեան Սուքիաս.

ԼՈՏԷՄԻՇ.

Լուսաւորեան Ազգային Գարոց.

ՔԱՅՂԱՆ.

Ժողովարան Վանառակեանց.

ՔԷՄՐՈՒՐ.

Ասվատուրեանց Սարգիս.

ՔԼՈՂՈՍԻՍ.

Արամանեան Բարսեղ.
Ալեանազեան Աղեքանդր.
Ալեանազեան Յովաննէս.
Ալեանազեան Պետրոս.
Ալեանազեան Սարգիս.
Ալբուհանեան Մանուկ.
Ալբուհանեան Յովսէփ.
Ալբուհանեան Կարապետ.
Ալբուհանեան Համբարձում.
Ալբուհանեան Գրիգոր.
Այվազեան Յովաննէս.
Այվազեան Գրիգոր.
Քորոսեան Յովաննէս.
Փօփեան Դանապետ.
Եփեղեան Համբարձում.
Խաչիկեան Ռատումարան Հայոց.
Խարամբայեան Հ Յովսէփ.
Մաղերով Աղեքանդր.

Մոմեան Մեղրեան.
Չեմպրեան Վարդերես.
Պազայեան Բաւաստար.
Պալապանեան Յովաննէս.
Պալեան Սարգիս.
Պալեան Յարութիւն.
Պուլղոսեան Յարութիւն.
Պուլղոսեան Մկրտիչ.
Սերգիսեան Աղեքանդր.
Սուազայեան Մեղրեան.
Սուազայեան Յովսէփ.
Տեր-Արամանեան Յովաննէս.
Տեր-Կարսեան Մարտիրոս Բ.

ԽԱՐԱՍՈՒ.

Գարազայեան Բաւաստար.
Հիւմայիլեան Գրիգոր.
Լիմբանեան Պետրոս Բ.
Քուսանեան Աղեքանդր.
Քուսանեան Աեախ.
Ճուլարեան Հ Միմոն.
Մազրմեան Պօղոս.
Մեանիկեան Միմաս.
Միքայեան Կալուստ.
Միքայեան Մեղրն.
Մուրատեան Յարութիւն.
Շանիկեան Մկրտիչ.
Շանիկոսեան Դաւիթ Բ.
Չարբիսեան Յակոբձան.
Պարոնեան Խաչուկ.
Պարոնեան Յովսէփ.
Պեկերեան Գրիգոր.
Սեփեան Կարապետ.
Սեփեան Յովսէփ.
Տաւատեան Դաւիթ.
Տեօփերեան Քորոս.
Տիւկիսեան Եսայի.
Քեչեան Խաչուկ.
Քեչեան Միքայէլ.
Քիսպոյեան Սարգիս եւ Խաչուկ.

ԿԵՐՁ.

Երիզնիսեան Ղազարոս.
Էքմէքճեան Գարրիկ.

Խաչատուրեան Ստեփան.
Հալանեան Սարգիս.
Հեքիմեանց Սարգիս.
Մեղրեանեան Յովաննէս.
Յարութիւնեան Վարդ.
Փեչեքեանեան Գարրիկ.

ԿԼՈՐԿԵՆՍԻՍ.

Խօնայեանց Պաղտասար.

ԿՈՍՏԱՆԳՆՈՒՊՈՒՍ.

Աղարոնեան Մկրտիչ.
Ամիրաղեանց Յովաննէս.
Գալիպեան Ելան.
Գեորգ Սրբազան Պատրիարք.
Եկուեան Եղարք.
Էրիկիզեան Սարգիս.
Ընթերցասիրաց Ընկերութիւն.
Քորոսեան Գրիգոր.
Իւրիսեան Կարապետ.
Խորասանեան Գեորգ.
Խորասանեան Պետրոս.
Համբարձումեան Յովաննէս.
Հիսարիեան Սարգիս.
Ճանազեան Մարիցա օրիորդ.
Ճաղպիրեան Մկրտիչ.
Ճաղպիրեան Սրբոյն տիկին.
Ճիզմեան Միքայէլ.
Մարգարեան Յարութիւն (2 օրին).
Միսարեան Ճիսան.
Մկրեան Յովաննէս.
Մոմեան Մկրտիչ.
Մուրատեան Յարութիւն.
Յակոբոս Դաիկին Ս. Պատրիարք.
Յովաննէս Ս. Պատրիարք Երուսաղեմի.
Նորատուեան Միմոնիկ.
Նանուազեան Չեմոք.
Նեպեքեանց Փիլիպոս.
Ռատումարան Մայր Եկեղեցոյ.
Չամուրեան Յովաննէս.
Պաղտասար Գրամանա (2 օրինակ).
Պարսիզպանեան Բազար.
Պեչազեան Սերովքի.
Պեչերեան Յակոբ.
Պոչնաբեան Սարգիս.
Սանիկեան (Ս.) Ընկերութիւն.
Սարիմեան Սարիմ.
Սրվանեան Յարութիւն.
Ստամբուլեան Յարութիւն.
Վարդանեան Յովսէփ Փաշա.
Փանոսեան Կարապետ.
Փափազեան Պետրոս.
Փեչարմայեան Սանակ.
Փիլիպիեան Մոմիկ.
Փուլիսեան Աղեքանդր.
Քանեայեան Գրիգոր.
Քրիսեան Վիլիս.
Քիլիսեան Մկրտիչ.
Օսեան Պօղոս.
Ֆրեմեան Արաման.

ԿՈՐԻ.

Տեր-Ստեփանեան Վառի.

ՀԻՆ ԽՐԻՍՏ.

Թաղեանեան Կարապետ Բ.
Ժողովրդեան Գարոց.
Մարտեոսեան Յովաննէս.
Պեկեան Յովաննէս.
Փոփով Յովաննէս.

ՉՆՉԵՇՏ.

Առաքիլեան Կարապետ.
Առաքեան Պօղոս.
Եսթովիչ Մարտիրոս.

ՉՈՒՐԵ.

Չուրազեան Մանուկ.

ՂՁԱՍՐ.

Բերդեանց Համբարձում.
Իզմիրեանց Յովսէփ.

(1) Աստուանիչ ունեցողները նոցա եւ որ գրուած են նայեք եւ ուստերն ու զաղպարեան մասանց մանկամայն:

Մ Ա Ս Ե Ա Յ Ա Ղ Ա Ի Ն Ի

Ե Ի

Մ Ի Ա Մ Ա Ն Հ Ա Յ Ա Ս Տ Ա Ն Ե Ա Յ Յ

ԱՌՏ ԵՒ ՉԱՐԻՔ ԶՐԳԱՐՏՈՒԹԵԱՆ.

Չանազան լրագրաց եւ թղթակցութեանց շատնալուն մեծամեծ օգուտներէն մէկն ալ այս է անշուշտ մեր ժամանակներն՝ որ եթէ յանկարծ տարափոխիկ հիւանդութիւն մը, այսինքն ժանտախտ կամ մաղձախտ եւ կամ ուրիշ վնասակար հիւանդութիւն երեւնայ աշխարհիս մէկ կողմը, իսկոյն կիմացուի մինչեւ հեռաւոր երկիրներ. որով տէրութիւնք եւ մասնաւոր մարդիկ պէտք եղած զգուշութիւնները շուտով կրնեն մարդկօրէն, եւ ըստ կարի ազատ կմնան փորձանքէ: Այս անախորժ, բայց հարկաւոր պաշտօնք պէտք է կատարէ ամենայն օրագիր, այսինքն երբօր — Աստուած պահէ — բնական կամ բարոյական ժանտախտի մը սկզբնաւորութիւնը տեսնէ, պէտք է իմաց տայ իւր բնթերցողաց եւ զգուշացնէ զանոնք:

Այս անգամ հարկադրեալ է նաեւ մեր ամազիրք ժանուցանել որ գրպարտութեան ժանտախտը բնկեր է տեղ տեղ ազգիս մէջ, եւ շատ անգոյշ մարդիկ կառնու կտանի:

Հին ատենէն իվեր ճանչցուած դառն ճրջմարտութիւն է որ մեր ազգին բարոյական հիւանդութիւններուն մէջ նախանձը այնպէս սովորական ու գրեթէ սեպհական ախտ է՝ ինչպէս որ քանի մը բնական հիւանդութիւններ այս կամ այն տեղոյն սովորական հիւանդութիւնը կճանչցուին. զոր օրինակ յեզիպտոս աշքի ցաւը, յԱմերիկա դեղին ջերմը, իՀընդկաստան մաղձախտը (*cholera*), իԿովկաս տենդը (*typhus*), եւ այլն: Բայց նախանձուն ըրած կոտորածները որքան ալ սաստիկ լինէին՝ իրեն թովերը միայն կմնային՝ քանի որ իզբրպարտութիւն չէին փոխուեր ու տպագրութեամբ չէին հրատարակուեր, եւ գրքերով կամ լրագրերով երկրէ երկիր չէին երթար անոր ժայթքած թոյները:

Իսկ այժմ քանի որ տպագրութեան օգտակար արուեստը վնասակար կերպով բանեցրեցողներ ամէն տեղ սկսեր են երեւնալ, զարմանք չէ որ մեր ազգին մէջ եւս նախանձն ու ատե-

լութիւնը իրենց զրպարտական թոյները թափեն եւ ապականեն առողջ մտքերը: Այս նոր բարոյական ժանտախտին վրայ երկու խօսքով տեղեկութիւն տամք ընթերցողաց:

Աշխարհիս թշուառութեանցը մէջ սոսկալի չարիքներէն մէկն է զրպարտութիւնը, այսինքն այն ախար՝ որով մէկը իբրեւ կատաղի գազան՝ ուրիշի չունեցած յանցանքը վրան կղկէ, եւ բառ այնմ ալ կխօսի եւ կամ կգրէ:

Յայտնի է թէ այսպիսի չարութեան ետեւէ ընկնողը հարկ է որ խիղճ, Աստուած, հաւատք, օրէնք, մարդկութիւն, քաղաքավարութիւն, ամէնն ալ մոռցած կամ մէկդի դրած լինի կամաւորապէս. ուստի եւ արժանի է այն ողորմելին *բանաստիճ* կամ *սասանայ* բուռելու՝ քան թէ մարդ. վասն զի զրպարտութիւն ընողին խելքը միտքը ո՛չ ապաքէն այն է որ անմեղին վնաս հասցընէ, բարի եւ բարերար մարդուն դէմ չարիք գործէ, եւ զրպարտած անձին թըշնամիներուն անզգամական ուրախութիւն մը պատճառէ, որ է յիրաւի դիւական չարագործութիւն: Ասոր համար գրոց լեզուաւ այս ախար *բանաստիճիւն* կըսուի. իսկ *զրպարտութիւնը* այս մտքով աւելի ռամկօրէն է, եւ տաճկերէն *իփրիւս* բառին նշանակութիւնն առած է:

Զրպարտութեան վնասները աւելի մեծ եւ աւելի ողբալի են այնպիսի յետամնաց ժողովրդոց մէջ որ իրենց բարեմտութիւնը չեն կորսընցուցած, եւ զամէն մարդ իրենց պէս բարեմիտ կարծեն. իրենք ճշմարտախօսութեան սովորած՝ չեն մտածեր թէ ստախօսներ եւս կգտնուին մարդկանց մէջ. ուստի եւ սուտը ճշմարտի տեղ կընդունին միամտութեամբ, մանաւանդ երբ այն ստութիւնը գրով եւ տպագրութեամբ հրատարակուած է:

Բայց զրպարտութիւնը իրեն արուեստ՝ բան ու գործ ընողին վաստակն ինչ է արդեօք. ինչ կհասկընայ արդեօք սուտեր շինելէն եւ ուրիշները խաբելէն: — Կերեւնայ թէ զրպարտութիւն ընողին միտքը նախ այս է որ վնաս մը հասցընէ այն մարդուն՝ որոյ վրայ ինքը կընախանձի, կամ որոյ դէմ ռիս եւ ատելութիւն ունի, կամ թէ դիւական սովորութեամբ՝ իրեն զուարճութիւն ըրեր է անմեղին չարիք հասցընելը: Երկրորդն ալ այս՝ որ իր զրպարտած մարդուն դէմ զրգոյէ զամէնքը, եւ այնպէս

ընէ որ զրպարտութիւն ընողները ժամանակ ալ չունենան ճշմարտութիւնը քննելու հասկընալու, այլ իսկոյն հաւատան իրենց լսած չարախօսութեանցն, ու դատեն դատապարտեն զանմեղը:

Զրպարտութիւն ընողին սրտին մէջ կարծես թէ որդ մը կայ որ հանգստութիւն չտար իրեն. այն պժգալի որդը իրեն անզգամական կիրքը եւ ատելութիւնն է, որով ինքը անհանգիստ լինելէն ետեւ՝ ուրիշներն ալ անհանգիստ ընելու կաշխատի անդադար: Իրեն մի միայն հանգստութիւնն է բարւոյն՝ չար բսել, լուսոյն՝ խաւար, առաքինութեան՝ մոլութիւն, ճշմարտութեան՝ ստութիւն, անմեղութեան՝ կեղծաւորութիւն, արիութեան՝ յանդգնութիւն, խոհեմութեան՝ վախկոտութիւն, երկիրզած բարեպաշտութեան՝ խաւարասիրութիւն, խոհական ուսումնասիրութեան՝ անկրօնութիւն, քաղաքավարութեան՝ շողոքորթութիւն, խնայողութեան՝ ազահութիւն, առատաձեռնութեան՝ շքուայլութիւն, համբերութեան՝ վատութիւն, խոնարհութեան եւ հեզութեան՝ ցածութիւն, վեհանձնութեան՝ ամբարտաւանութիւն, բարեգործութեան՝ փառասիրութիւն, ժուժկալութեան՝ գծծութիւն, մէկ խօսքով՝ իւր չունեցած կամ կորուսած կատարելութիւնները կարծէ թէ ուրիշներն ալ չունին կամ պէտք չէ որ ունենան, եւ ամէնքն ալ իրեն նման են ի չարիս, մանաւանդ իրեն ատած անձը: Ինքը սուտ փառքի կամ անիրաւ շահու մը ետեւէ ընկած է. մէկը կելլէ անոր արգելք կընէ, իսկոյն իւր չարաթոյն լեզուն կտրէ անոր դէմ: Բժիշկ մը կտեսնէ ճարտար եւ գիտուն, — նա բժիշկ չէ, հիւանդներուն թոյն խմցընող է կըսէ: Գատաւոր մը կտեսնէ արդար եւ անաչառ, — կաշառք ուտող է կըսէ: Քահանայ մը կտեսնէ համեստ եւ աշխատասէր, — կեղծաւոր եւ շահասէր կամ փառասէր է կըսէ: Վաճառական մը կտեսնէ խօսքի տէր, ստրկի տէր, — խաբեբայ գող եւ աւազակ է կըսէ: Վերջապէս զրպարտչին չարալեզու զրպարտութիւններէն ազատ մնալու ճար չկայ՝ ոչ մեծի՝ ոչ պզտրկի, ոչ հարստի՝ ոչ աղքատի, ոչ աշխարհականի՝ ոչ եկեղեցականի, ոչ վաճառականի՝ ոչ արհեստաւորի, ոչ բժշկի՝ ոչ հիւանդի, ոչ ծառայի եւ ոչ ազատի:

Զարմանք չէ ուրեմն որ Քրիստոսի Տեառն մերոյ զրպարտիչ թշնամիները՝ նորա ըրած

բժշկութիւններուն՝ կախարհութիւն ըսին, եւ ժողովրդեան մէջ ձայն հանեցին թէ Սյո մարդը անով կհալածէ դեւերը մարդկանց մէջէն որ իւր մէջ դիւաց գլխաւորը բնակած է. «Բեեդ-գեբուդաւ իշխանան դիւաց հանէ դա գրեւ»։ Բարեմիտ առաքեալը զարմանք ցուցուցին թէ իրենց բարի գործերը ինչպէս կհամարձակին չար մեկնել Հրէից դպիրներն ու կեղծաւոր փարիսեցիները. իսկ երկնաւոր վարդապետն մեր իւր օրինակովը մխիթարեց զանոնք. եթէ իմ անունս մեծ դիւահար հաներ ես, բաւ, եւս առաւել զձեզ մէկմէկ դիւահարի տեղ կը դնեն. ուստի պէտք չէ որ զարմանաք. «Եթէ զտանուտէրն Բեեդգեբուդ կոչեցին, որչափ եւս առաւել զընտանիս նորա»։ Սյն տուած մխիթարութիւնը բաւական չհամարելով, երանի ալ տուաւ ընդհանրապէս իւր ամենայն աշակերտաց՝ երբոր զուր տեղը եւ ճշմարտութեան համար՝ շարախօսութիւն, նախատինք, բամբասանք եւ ամէն տեսակ ծաղրածութիւն լսեն իրենց թշնամիներէն. երանի ձեզի, բաւ, վասն զի մարդիկ այդպէս վարուեր են միշտ նաեւ ձեզմէ առաջ եղած մարգարէներուն հետ. «Երանի է ձեզ յորժամ նախատիցեն զձեզ եւ հալածիցեն, եւ ասիցեն զամենայն բան չար զձէնչ սուտ վասն իմ. ցնծացէք եւ ուրախ լերուք, զի այսպէս հալածեցին զմարգարէսն որ յառաջ քան զձեզ էին»։ Ըսել է որ եթէ կուզեմք մեզմէ առաջ եղած մարգարէից եւ առաքելոց երանութեանն ու փառքին հասնիլ, պէտք է նոցա պէս համբերեմք՝ երբոր զուր տեղը դատուիմք ու դատապարտուիմք անիրաւ մարդիկներէ։ Օրինակի համար, եթէ Սեմէի մը ելլէ մեր դիմացը՝ ի նախանձով եւ սխալալ դառնութեամբ, եւ ձեռքովը հող ու քարինք թափէ մեր վրայ, բերնովն ալ անէծք եւ հայհոյութիւն ժայթքէ մեզի դէմ, պէտք է որ մենք վրէժխնդիր չըլինինք. պէտք է Գաւթ մարգարէին պէս պատասխանեմք նոցա որ մեզի խրատ կուտան վրէժխնդրութիւն ընելու՝ եւ կգոչեն. «Ընդէր անիծանէ այնպէս շուն մի մեռեալ գտէր իմ. անցուք եւ առցուք զզլուս նորա»։ Պէտք է ըսեմք նոցա. «Թոյլ տուք նմա. թող «անիծցէ այնպէս, զի Տէր ասաց նմա անիծանել զԳաւթ. եւ ո՞վ ասացէ թէ ընդէր «արարեր այսպէս։ Թոյլ տուք նմա զի անիծցէ, թերեւս տեսցէ Տէր, եւ հատուցէ ինձ

«բարիս փոխանակ անիծից նորա յաւուր «յայսմիկ»։

Եթէ զրպարտեալը նաեւ այս հոգեւոր մտաքով երջանիկ ու երանելի է, — որպէս եւ է իսկ իրօք —, յայտնի բան է որ զրպարտիչը հազար ու բիւր վայի արժանի է յԱստուծոյ եւ իմարդկանէ։ Ո՞չ ապաքէն Կայենի նշանն ունի նա ձակտին վրայ, եւ թափառական կրքալէ աշխարհիս երեսը. վասն զի իւր սպաննած անմեղին արիւնը յերկինս կբողոքէ եւ կհալածէ զինքը։ Քան զայս աւելի ինչ պատիժ կրնայ տրուիլ զրպարտիչ մարդասպանին։ Եւ սակայն ահա ամենայն ազգաց քաղաքական օրէնքներն ալ կմիանան Աստուածադիր օրինաց հետ՝ զրպարտչին արժանաւոր պատիժը տալու նաեւ մարդկօրէն։

Գամք զրպարտութիւնը լսողներուն կամ մտիկ ընողներուն։ Արդեօք ինչէն է որ մարդիկ ընդհանրապէս ակտրածնօք մտիկ կընեն զրպարտութեան, եւ դիւրաւ կհաւատան զրպարտական խօսքերու, որով եւ ոյժ ու համարձակութիւն կուտան զրպարտիչներուն։

Սյո բանիս առաջին եւ գլխաւոր պատճառ՝ մարդուս անկարգ նորասիրութիւնն ու հետաքրքրութիւնն է, որով անդադար նոր նոր բաներ, կարգէ դուրս դիպուածներ, խառնակիչ խօսքեր ու զարմանք բերող գործողութիւններ կուզէ լսել. եւ եթէ լսողին բնական հետաքրքրութիւնն աւելի, խելքը կարճ կամ պակաս պատահի, եւ կամ ինքն ալ զրպարտչին խելքին հաւնած ու անոր կրիցը մասնակից լինի, ինչպէս չհաւատայ լսածին կամ կարդացածին. այնպէս հաստատ կհաւատայ որ եթէ բնես իրեն որ գուցէ զրպարտութիւն (*խփրա*) է, պատասխան կուտայ թէ զրպարտութիւն ալ ըլլայ նէ՞ յարմար զրպարտութիւն (*ույար խփրա*) է, եւ կդատապարտէ զանմեղը առանց քննութեան եւ դատաստանի։

Իսկ խելացի եւ առաքինի մարդը ականջը կփակէ որ արդար մարդուն դէմ զրպարտութիւն չլսէ. «Խնու զականջս իւր առ իշխելոյ զարդարոյ զանիրաւութիւն»։ Եւ եթէ լսէ, ու հարկ համարի մտադրութիւն ընել լսածին, անձամբ կքննէ, եւ ոչ օտարի աչքովն ու խելքովը. անաչառ կերպով, եւ ոչ մէկուն մէկալին հաճոյանալու մտքով։ Գիտէ թէ զգոյշ կենալու է այն մարդէն որ խելք ունի, բայց

խելքը աւելի չարութեան կբանեցրնէ՝ քան թէ աղէկութեան. գիտէ թէ զգոյշ կենալու է այն մարդէն որ կիրք մը ունի ուրիշներու դէմ, ու այն կիրքէն կատարած՝ անդադար կիրքիրայ, եւ մէկը մէկալը խածնելու կենայի. արդարութիւն, ճշմարտութիւն կկանչէ, եւ ինքն աղբիւր է ամենայն անիրաւութեան եւ ստութեան. աւագակ է մեծ ճանապարհի, եւ անցնող դարձողին վրայ կյարձրկի, կզարնէ կրկողոպտէ, ու գիշակեր զազանի պէս լեռնէ լեռ կփախչի՝ նորէն իջնալու մտքով: Խելացի մարդը կզգուշանայ կըսեմ այնպիսի անզգամ մարդիկներէ. եւ երբեմն իւր զգուշութիւնն ալ բաւական չհամարելով՝ առ Աստուած կըղիմէ արասուօք, եւ կաղաղակէ մարգարէին հետ. „Փրկեան զիս ի զրպարտութենէ մարդկան“:

Մեր ազգին մէջ՝ թէ արեւելք եւ թէ արեւմուտք՝ Աստուծոյ ողորմութեամբը սակաւաւոր են զրպարտիչներն ու չարախօսները, մանաւանդ զրով չարախօսութիւն բնող եւ մէկուն մէկալին անուեր քաշքշող մարդիկ. վասնզի աստուածպաշտութիւն, խիղճ, մարդկութիւն, պատկառանք, համեստութիւն եւ զթութիւն բուած առաքինութիւնները դեռ շատ կըզտնուին մեր հասարակ բարեմիտ ժողովրդոց մէջ, ու եւրոպական լուսաւորութեան պակասաւոր կողմին ապականիչ յատկութիւնները, որ են անխղճութիւն՝ բնող անուամբ ազատութեան խղճի, անպատկառութիւն՝ բնող անուամբ ազատ դատողութեան, եւ անօրէն անզթութիւն՝ բնող անուամբ անկեղծ ճշմարտախօսութեան, դեռ չեն մտած ամէն տեղ: Բայց զբրպարտութեան սիրով մտիկ բնողներ, եւ լսածներուն միամտութեամբ հաւատացողներ աւելի շատ կզտնուին մեր ազգին՝ քան թէ ուրիշ յառաջադէմ ազգաց մէջ. ուստի եւ երկու երեք չարախօսներ բաւական կըլլան ամբողջ

մէկ ժողովուրդ մը իրենց բանասարկութիւններովը խաբելու, խաղցրնելու եւ վրովելու: Եւ ասոր պատճառն է, ինչպէս որ բսինք, մեր ժողովրդոց մէջ մտաւորական յառաջադիմութեան պակաս ըլլալը, որով կարողութիւն ունենայ ալ նէ՝ սովորութիւն ըրած չէ իւր լսած բաներուն իսկութիւնը քննելու, դատելու, եւ ըստ այնմ հաւատալու կամ մերժելու: Իսկ երբոր այս ինչ կամ այն ինչ չարախօսութիւնը գրով կամ տպագրութեամբ եւս հրատարակուած կտեսնէ, անտարակուսելի ճշմարտութեան տեղ կը դնէ զայն, եւ զրեթէ մեղք կհամարի զբքի խօսքին չհաւատալը:

Այս պակասութիւնը որքան եւ մեծ համարուի հանճարեղ ժողովրդեան մը համար, սակայն անդամանելի եւ անուղղելի պակասութիւն չէ. միայն թէ արթուն կենան եւ զգուշանան զրպարտիչներէն: Պէտք է յիշեն մեր բարեսիրտ ժողովուրդները, որ դրախտին մէջն անզամ բանասրկուն սատանայ իւր չարութիւնը բանեցուց իվնաս բողանողակ ազգի մարդկան, եւ Աստուծոյ պատուիրանը ոտքի տակ առնել տուաւ մեր նախածնողաց, ուստի եւ պիտի չզարմանան թէ ինչո՞ւ համար ամէն տեղ, եւս եւ մեր ազգին մէջ, բանասրկու մարդիկ չեն պակսիր: Միանգամայն այս ալ չմոռնան թէ իրենք պէտք չէ որ միամիտ գտնուին. ուստի եւ ամենայն բանասրկութեան եւ զրպարտութեան մտիկ չընեն կամ չհաւատան թեթեւութեամբ: Ինչպէս որ ամօթ կհամարուի վաճառական մարդու մը խաբուիլ, ու անպիտան ապրանքը ազնիւ բանի պէս սուղ սուղ գնել, կամ սուտ ստակը ճշմարտի տեղ եւ ապակիի կտորը գոհարի տեղ բնողնիլ, այսպէս պէտք է ամբշնայ ամենայն մարդ՝ երբոր լսած կամ կարդացած ամէն մէկ խօսքը չքննէ ըստ կարի, այլ միամտութեամբ եւ թեթեւութեամբ բնողնի կամ մերժէ:

ՇԱՄԻԼ

Եւրոպան Ասիայէն բաժնող Կովկաս լեռանց ընդարձակ գօտիներուն հիւսիսային կողմը կիշնայ Ձերքեղիստան, Սեւ ծովուն եւ Կասպից ծովերուն մէջտեղը:

Ձերքեղաց կամ եգերացոց բնական պատերազմաւէր եռանդն ու քաջութիւնը կվառէր նաեւ իրենց բարձրաբերձ ու դժուարակոխ լեռներուն դիրքը. անոր վրայ վստահութիւններ

լրամ՝ երեսուներհինգ տարիէ իվեր անխոնջ յատերազմեցան Ռուսիոյ մեծագոր կայսերութեանը հետ, իրենց հոգեւոր տաաշնորդ եւ միանգամայն զօրավար ունենալով Շամիլ իմամը:

Բայց քանի մը տարիէ իվեր քաղաքագէտ անձինք մէկ կողմանէ Ռուսիոյ մեծամեծ պատրաստութիւնները, եւ միւս կողմէն Շամիլին

տկարանալը եւ ձերացեալ հասակը տեսնելով՝ սկսեր էին զուշակել թէ Ձերբեզիստանի նուաճուելուն ժամանակը մօտեցեր է. եւ ահա 1859-ին սեպտեմբեր ամսոյն մէջ կատարուեցաւ նոցա զուշակութիւնը, ինչպէս որ ասկէց առաջ եւս պատմեցինք:

Շամիլ լեռնական ազգերուն *Լեզլի* քուած ցեղէն ծնած է 1799-ի՛ Տաղստանի *Կոււրի* ա-

Իմամ եւ մարիտը.

նունով ամուսն գեղը: Հայրը հովիւ է եղեր, եւ շատ անգամ իւր որդիին գեղէ գեղ դեղձ ծախելու կյուղարկէ եղեր. բայց *Ղազի-Մոլլա* անունով հռչակաւոր լեռնականը, որ այն կողմերուն եւ այն ժամանակին *մխարիսներուն իմամը*, այսինքն տաճիկ կրօնաւորներուն գլուխն էր, տղուն վրայ կարգէ զուրս բնգունակութիւն եւ կրօնական բաներու սէր մը տեսնելով, ատեն ատեն քովը կառնէր զինքն ու կկարդա-

ցրներ, եւ միտքը զուրանին պատերազմական հոգւոյն եռանդովը կկեցրներ:

Երբոր 1852-ին *Ղազի-Մոլլան* Կոււրիի քով եղած պատերազմին մէջ Ռուսներէն զարնուեցաւ ու մեռաւ, եւ տեղը *Համգա-Պէկ* կամ *Համգաթ-Բէկ* իմամը անցաւ, Շամիլ նորա գրեխաւոր օգնականներէն ու խորհրդականներէն մէկն եղաւ, եւ նորա խորհրդովը սպաննուեցան Սւարացւոց խաները՝ որ Ռուսաց տէրու-

Թեան հաւատարիմ էին: Համգա-Պէկը Աւարացիէ մը զարնուեցաւ մեռաւ մզկիթի մէջ, եւ Կովկասի կողմերը ձայն ելաւ թէ ճամիլն ալ սպանուեր է. բայց ժամանակէ մը վերջը, մինչդեռ միւրիտները խորհրդի ժողովուեր էին որ մէկը իրենց իմամ ընտրեն, ճամիլ յանկարծակի նոցա մէջ գտնուեցաւ: Իսկոյն զինքն ընտրեցին՝ իբրեւ հրաշքով կենդանացած մարդ, եւ այնուհետեւ բոլոր Տաղստանի մէջ մեծ աւուր հանեց: Երբոր Ռուսք Ախուլքո ամրոցը առին, ճամիլի համբաւը քիչ մը կտարեցաւ. բայց 1840-ին հինգ հարիւր միւրիտով զնաց Չեչեն ըսուած լեռնականներուն տիրապետեց, զանոնք հեռացուց Ռուսաց մօտ եղած տեղերէն ու Կովկասու ներսերը քշեց, եւ ինքը *իջֆեր* ըսուած լեռներուն դժուարակոխ եւ անառիկ Տարոս գեղը բնակեցաւ: Այն ժամանակէն սկսաւ ճամիլի տիրապետութեան համբաւը ամէն տեղ տարածուիլ: Իմամութեանը ութերորդ տարին 250,000 տնուորի վրայ իշխանութիւն ունէր Տաղստանի մէջ, եւ Ռուսաց դէմ պատերազմած ժամանակները այնչափ ճարտարութիւն ու քաջութիւն երեցուց որ ոչ միայն իմամ՝ այլեւ սպարապետ ճանչցուեցաւ ամենէն: Իւր հրամանին դէմ կեցողները մէկէն կըսպանէր, եւ ամենուն այնպէս հասկըցուցեր էր — թերեւս ինքն ալ այնպէս դրեր էր միտքը — թէ ինքը հասարակ մարդ չէ, այլ մարգարէի պէս մէկն է, եւ յետուծոյ դրկուած է Տաղստանը կառավարելու:

Ճամիլին Ռուսաց դէմ ըրած պատերազմները երբեմն կյաջողէին, երբեմն ալ ձախտրդ կերթային. լեռնականներն ալ յաջողութեան ժամանակը կպատուէին ու կսիրէին զինքը, իսկ ձախտրդութեան ատեն կպաղէին անկէց: Այսպէս եղաւ նաեւ անցեալ տարի, եւ օգոստոսի 25-ը ճամիլի իշխանութեանը վերջին օրն էր: Եւ թէպէտ արդէն պատմեցինք նորա բռնուելուն համառօտ պատմութիւնը, բայց այս անգամ որ դէմքը կընծայեմք՝ քանի մի պարագաներ աւելի տեղով յիշատակեմք:

Կովկասու Փոխարքայ Վսեմափայլ Պարեաթինսքի իշխանը իւր բազմաշխատ օրօք քիչ ժամանակէն ձեռք ձգելուն տարակոյս չունէր. «Գնացէք գրուցեցէք ճամիլին, ըսաւ, որ եթէ շուտով չելէ՝ բանակս չգայ, ես անձամբ երկու օրէն կերթամ իւր ամրացած բերդին մէջ զինքը կտեսնեմ»:

Այն խօսքին վրայ զայրացաւ ճամիլ, իւրսաւ ուուս դեսպանաց որ Պարեաթինսքին ոչ միայն երկու օրէն կարող չէ բերդս գալ մտնել, այլ եւ ոչ երկու ամսէն, եւ ոչ երկու տարիէն: —

Շուտ մը հրաման տրուեցաւ զօրաց որ Կուենիպին վրայ յարձրկին: Սաստիկ նեղը մըտաւ ճամիլ, եւ բոլորովին յուսահատած՝ յանձն առաւ անձամբ Պարեաթինսքի իշխանին բանակը երթալ ու անձնատուր լինել: Ինքը ձի հեծած էր. աշակերտներէն, այսինքն միւրիտներէն երկու հոգի ձիուն սանձը բռնած էին. տասը միւրիտ առջեւէն կերթային, քսանը հինգ ալ ետեւէն կուգային տխուր դիմօք:

Պարեաթինսքի իշխանը՝ ոտքը ցաւելուն պատճառաւ քարի մը վրայ նստած էր: Իւր սպայքը չէին ուզեր որ ճամիլ գէնքերովն ելլէ առջեւը. բայց իշխանը լեռնականաց կասկածոտ բնութիւնը գիտնալով՝ չթողուց որ գէնքերը առնուն ճամիլի վրայէն:

Երբոր ճամիլ եկաւ Պարեաթինսքիին քովը մօտեցաւ «Գուն չուզեցիր ինձ գալ, ըսաւ իշխանը, ա՛հա ես քեզի եկայ: Այժմ մեր մէջ տարբերութիւն չկայ. եւ որովհետեւ պատերազմի մէջ բռնուեցար, իմ ձեռքէս այս միայն կուգայ որ քու եւ ընտանեացդ կեանքը ապահովեմ. անկէց աւելին՝ իմ տիրոջս կայսեր ձեռքն է: Ա՛հա Թրոմփուսքի գնդապետը գքեզ Փեթրպուրկ պիտի տանի»: Փեթրպուրկի անունն որ լսեց ճամիլ, վայրենի աչքով մը գնդապետին վրայ նայեցաւ. յետոյ իմացան որ խեղճ իմամը կարծեր է թէ Թրոմփուսքիին հրաման ընդունած էր իւր գլուխը կտրելու:

Ճամիլ շատ խնդրեց որ զինքը իւր սիրելի լեռներէն չբաժնեն. բայց երբ իրեն հասկըցուցին թէ ճար չկայ, անպատճառ պէտք է որ Փեթրպուրկ Կայսեր երթայ, ձին հեծաւ ու ճանապարհ ելաւ. հետը կերթային մէկ կողմէն Եւտոքիմով զօրապետը, եւ միւս կողմէն Թրոմփուսքի գնդապետը, եւ ետեւէն երկու թարգման եւ խումբ մի ձիաւոր զօրք:

Իրիկուան դէմ անտառի մը քով հասան. ճամիլ հրաման խնդրեց որ քիչ մը կենայ հոն, երեկոյեան նամագն ընէ. եւ որովհետեւ ճամիլ կարծէր թէ զինքը մեռցրելու կտանին, մահուան պատրաստութեան աղօթքներ կընէր. եւ երբեմն երբեմն աչքերը դէպ իպատերազ-

մին դաշտերը կղարձրենք՝ որ լի էին իւր միւրիտներուն ղիակներովը: Այնպիսի մեծ տազնապի մէջ էր որ անդադար ջուր կուզէր կիսէր, եւ դարձեալ կպապակէր:

Գիշերը տարին զինքը բանակը՝ ուր փառաւոր վրան մը պատրաստուած էր նորա համար: Տեսնելով որ փայլուն արծաթէ ամաններով չայ կրհրամքընէն իրեն, մահուան վախը քիչ մը սրտէն փարատեցաւ:

Սեպտեմբերի 7-ին Շամիլի քով հասան ետեւ իւր բնտանիքը. էմինէթ եւ Շուանէթ կանայքը հետերնին քսանհինգ սնտուկ բերին, յորս տուպրակի մը մէջ 7,000 բուպլիի չափ կար՝ որ հազիւ 28,000 ֆրանք կրէ. որով սուտ կելլեն Շամիլին կարծեցեալ անթիւ անհամար զանձուցը վրայ եղած խօսքերը: Կրսեն թէ իմամը այն եօթը հազար բուպլիէն աւելի ստակ չուներ, եւ ոչ բաւական հագուստ. այնպէս որ Տէմիր-Խան-Շուրա քաղաքն որ հասան՝ հարկ եղաւ որ իրեն եւ միւրիտներուն համար հագուստ շինել տան հայ ղերձակներու:

Ճամբան ամէն անցած տեղերը լեռնականներէն հազարաւոր արք եւ կանայք ընդառաջ կուգային, լալով ողբալով վերջին հրաժեշտի ողջոյնը կուտային իրենց իմամին, եւ էրիկմարդիկ զօրաց մէջէն անցնելով՝ կերթային նորա հագուստը կհամբուրէին:

Թրամփովսքի զնդապետը կանանց խնամքը Աստուածատրեան անուևով հայկազն սպային յանձնեց, որ զօրացը այլ եւ այլ երաժշտութիւններ ընել տալով՝ զանոնք կզուարճացրէր, եւ Շուրա քաղաքին մէջ իրենց շուտ մը հագուստ ու զարդ գնելով՝ մխիթարեց:

Աղօթքի ժամանակները չէր անցրէր Շամիլ. ուր որ գտնուէր՝ հրաման կխնդրէր ու նամագը կկատարէր: Տէմիր-Խան չմտած՝ յանկարծ հիւանդացաւ, եւ միւրիտները ուզեցին հասկըցընել իրեն թէ թունաւորուած է. բայց քաղաքին բժիշկը ղեղ մը տալով՝ շուտ մը ստամոքսին ցաւերը կտրեց:

Շամիլ առաջին անգամ երոպական կենաց դիւրութեան համն առաւ՝ Շուրա քաղաքին մէջ՝ Պարոն Վրանկէլիին փառաւոր բնակարանը: Հինգ օր կեցաւ հոն մինչեւ որ մեր ղերձակներն իւր նոր հագուստները շինեցին պատրաստեցին:

Շամիլին Կովկասէն անցած ժամանակը ուս զօրաց զգացած ուրախութիւնն անպատմելի

էր. վասն զի քանի որ զինքը կտեսնէին՝ մտքերնին կուգար անոր ձեռքէն իրենց քաշած բազմամեայ նեղութիւնները:

Սեպտեմբերի 1-ին հասան Ճամբորդները Մոզտոք քաղաքը, ուր կընակի Ուլուխանեան հայազգի հարուստ վաճառականը, որ Շամիլի Շուանէթ կնոջը եղբայրն է: Ուլուխանեանը մեծահաց ընդունելութիւն ըրաւ իւր քրոջը, Շամիլին ու բոլոր նորա մարդիկներուն:

Սեպտեմբերի 8-ին Թրամփովսքի զնդապետը իւր ուղեկցօքը հասաւ Խարքով քաղաքն ու հրաման ընդունեցաւ Չուկույեւի երթալու, եւ Շամիլը ներկայացնելու Վեհափառ Ա.Ղ.Ե.Ք.ՍՍ.Ն.Ի. Կայսեր: Անկարելի է նկարագրել իմամին եւ միւս զերեւոյց ուրախութիւնն ու ցնծութիւնը՝ երբ իրենց իմացուցին թէ կարող են առանց գէնքերնին հանելու՝ Կայսեր առջեւն ելլել: Նոյնպէս ուրախացան երբ իմացան թէ անկէց Մոսքուա եւ Փեթրպուրկ հոյակապ քաղաքները պիտի երթան տեսնեն, որոց անուանքն այնչափ գովեստներով լսեր էին. եւ ամենէն աւելի Շամիլ կփափաքէր զանոնք աչքովը տեսնել, եւ հասկընալ թէ իւր ձեմալ-Էտտին որդւոյն պատմածները ամէնն ալ ստոյգ են:

Վեհափառ Կայսրը մարդասիրաբար ընդունեցաւ զՇամիլ, եւ ղիմացը զօրահանդէս մը ըրաւ, յորում Շամիլ՝ Կայսեր քովէն ձին հեծած արշաւակի կվագըրէր, ու մեծ զարմանք եւ զուարճութիւն կցուցրէր:

Խարքովի կուսակալին ըրած ցայգահանդիսին ալ զնաց Կայսեր հետ. կանանց թեթեւ զարդերուն վրայ գայթակղելով եւ ապշելով մը ետեւ ետեւ քաշուեցաւ, եւ առջի բերան աշուրները գոցեց որ չտեսնէ:

Երբոր քալեց տեսաւ Թուլա քաղաքին զինարանը, որ կարող է իսկոյն հարիւր հազար հոգի սպառազինել, հիացաւ զարմացաւ, յիշեց որդւոյն ըրած նկարագրութիւնը՝ որում չէր հաւատացած, եւ արտասուքը չկարելով բռնել՝ սկսաւ լալ:

Հիմա Շամիլ Քալուկա քաղաքը կընակի հանգիստ, եւ այն տեղն անցուցած կեանքը, վարմունքը, խօսքերը հետզհետէ զիր անցընելով կհրատարակէ այս միջոցիս Փեթրպուրկի օրագրին մէջ Թուևովսքի զնդապետը, որում յանձնուած է Շամիլի խնամքն ու պահպանութիւնը:

ՓՐԵՂԵՐԻԿՈՍ-ԳՈՒԼԻԷ ԼՄՈՍ-ԼՈՒԴՈՎԻԿՈՍ

ԽՆՍՄԱԿԱՆ ՓՐԻՍՏԻՈՅ.

Փրուսիոյ Փրեղերիկոս Գուլիելմոս Դ թագաւորը 1857-ին ծանր հիւանդութիւն մը ունեցաւ, եւ բժշկաց խորհրդովը ստիպուեցաւ կառավարութեան հոգը վրայէն թողլու. եւ ո-

րովնտեւ զաւակ չունէր, իշխանութիւնը յանձնեց իւր եղբօրը Փրեղերիկոս-Գուլիելմոս-Լուդովիկոս իշխանին, որ սկսաւ երկիրը կառավարել՝ Թեամակալ անուամբ:

Փրեղերիկոս-Գուլիէլմոս-Լուզովիկոս ծնած է 1797-ին մարտի 22-ին: Ինչպէս որ կենդանագրէն եւս կերեւնայ, զեղապատշաճ է եւ անձնեայ: Բրուսիոյ 1813-ին եւ 1815-ին Գաղղիոյ դէմ ըրած պատերազմներուն մէջ շատ անգամ քաջութիւններ ըրաւ. երբոր 1840-ին եղբայրը թագաւորեց, ինքն ալ Փոմերանիա նահանգին կուսակալ անուանեցաւ, եւ այնուհետեւ միշտ տէրութեան զործոցը մէջ մեծ ազդեցութիւն ունեցաւ, մինչեւ որ խնամակալութեան պաշտօնին հասնելով՝ բոլոր տէրութեան կառավարութիւնը ձեռք առաւ եւ

առաջ կտանի:

Ամուսնացած է 1829-ին Սաքս-Վէյմարի մեծ դքսին աղջկանը հետ: Երկու զաւակ ունեցաւ. առաջինն է Փրեղերիկոս - Գուլիէլմոս - Նիկողայոս - Կարոլոս, ծնեալ յՅ1 հոկտեմբերի 1831. եւ երկրորդն է Մարիամ - Լուիզ - Եղիսաբեթ, ծնեալ յՅ զեկտեմբերի 1838:

Անդրանիկը՝ Փրեղերիկոս - Գուլիէլմոս - Նիկողայոս - Կարոլոս՝ ամուսնացաւ 1857-ին Անգղիոյ թագուհւոյն առջինեկ Վիկտորիա աղջկանը հետ:

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՄԱՐՏ ԵՒ ԱՊՐԻԼ ԱՄՍՈՅ ՎՐԱՅ

ՄԱՐՏ.

Տարւոյն երրորդ ամիսը զրեք ամեկայն եւրոպական ազգք եւ քանի մի արեւելեայք մարտ կոռնէն՝ բառին վերջաւորութիւնը դոյզն ինչ փոփոխելով. օրինակի համար, մեք Հայքս մարտ կրսեմք, Տանիկք՝ մարտ, Ռուսք՝ նոյնպէս մարտ, Յոյնք՝ մարտիոս, Լատինք՝ մարտիոս, Գերմանացիք՝ մարտ, Անգղիացիք՝ մարտ. Գաղղիացիք՝ մարտ, Իսպացիք՝ մարտ, եւ այլն:

Այս այլ եւ այլ ազգերը յայտնի է քէ հին Հռովմայեցւոցմէ առեւ եւս այս անունը. բայց գործածութեանն ու վախճանին վրայ այլ եւ այլ կարծիքներ կան. մեք այս տեղ համառօտեմք այն կարծիքները, եւ նոյն ամսոյն, ինչպէս նաեւ յաջորդ ամսոց վրայ եղած գլխաւոր պատմական եւ ուսումնական գիտելիքները:

Մակրոբիոս լատին պատմիչը կրսեք քէ Հռովմայեցւոց իշխանութեան հիմնադիր Հռոմուլոսին հայր եղբէր Մարս կամ Արկա, որ պատերազմի աստուածն էր: Հռոմուլոս ուզելով հորը յիշատակը մեհնջեցաւոր ընել մարդկանց մէջ, տարւոյն առաջին ամսոյն անունը՝ յանուն նորա Մարս կամ Մարտիոս դրաւ: Շատերուն կարծիքն ալ այն է որ Հռոմուլոս իւր իշխանութիւնը հաստատած ժամանակը՝ դրացի ժողովրդոց հետ անդադար պատերազմելու ստիպուած լինելով՝ տարւոյն առաջին ամիսը պատերազմաց Մարս (Արկա) աստուածոյն անունովը անուանեց:

Հռոմուլոսի յաջորդեց Նոմա Պոմպիլիոս. սորա խաղաղաւէտ քաղաւորութեան ժամանակը՝ մարտ ամիսն իւր առաջին յարգը կորսնցուց, միանգամայն եւ առաջնութեան պատիւը. տարւոյն երրորդ ամիսն եղաւ, եւ այն երրորդ կարգին մէջ մնաց մինչեւ ցայսօր: Տարւոյն տասներկու ամիս բաժնուէլին իվեր 31 օրեք ձեւացած էր մարտ ամիսը, եւ միշտ նոյնպէս անփոփոխ մնաց մինչեւ ցայժմ:

Իսկզբան բոլոր մարտ ամիսը նուիրած էին Հռովմայեցիք պատերազմի աստուածոյն, եւ առաջին օրը ի յիշատակ վերադարձին արեւու՝ Վեստա աստուածուհւոյն բազնին վրայի նուիրական հուրը կնորոգելին՝ նոյն իսկ արեւէն կիզիչ ապակիով (փերքիսիզ) վառելով: Ետերը նուիրեցաւ Արեմաս աստուածուհւոյն, եւ իպատիւ նորա 19-ին հանդիսաւոր տօն կկատարէին հինգ օր: Այն տօնն աւելի արհեստաւոր տօն կհամարուէր, եւ աւակերք իրենց վարժապետաց ընծաներ կուտային: Ամսոյն 17-ին կկատարուէր Բաֆոսի տօնը, որ զինոյն եւ արբեցութեան պատշապան շատուածն էր: Այն ամսոյն մէջ կկատարուէր նաեւ Վեստա աստուածուհւոյն տօնախմբութիւնը:

Մարտ ամսոյն մէջ արեւը հարաւային կիսագնէն կելլէ, հիւսիսային կիսագունքը կմտնէ: Մարտի 11-ին (քս նոր տմարի) արեւը հասարակածին հարաւակողմը կլինի՝ Ջրոս կենդանակերպին զրեք վրան. 7-ին կմտնէ Չուկն համաստեղութեան մէջ, եւ 20-ին կը հասնի զարեւոնային հասարակածի եւ զիւրեանաւարի կէտին՝ առաւօտեան ժամը 9-ին 14 վայրկէնին. անկէ կանցնի հասարակածին հիւսիսային կողմը, եւ մինչեւ ամսոյն վերջը երթալով կխաւարնի: Արեւուն միջօրեական բարձրութիւնը ամէն օր կաւելնայ. նառազայրներն աւելի խոսոր կերպով մեզ կը հասնին, որով եւ բարեխառնութիւնը կամ ջերմութիւնը կաւելնայ. այնպէս որ երբ մեկը բնէն դիտէ բարեխառնութեան ասիւնանները, անոնց միջին քիւկզնէ մարտի համար՝ 6 ասիւնան եւ 58', իսկ փետուարի համար 5 ասիւնան եւ 99':

Երբեմն կպատահի որ փետուարի վերջերը օդը կը կակրղնայ, այնպէս որ կարծես քէ զարուեր սիսաւ, եւ ձմեռուան սառնամանիքը անցան գնացին. բայց շուտով կիմացուի որ դեռ զարուեն եկած չէ. վասն զի այն մեղմիկ ու անոյշ օրերուն ետեւէն կուզան յանկարծ ցրտաստոյց օրեր եւ առաս եղեամ. որով

ասեցէ դուրս կոխած ջերմութեան բանալ տուած կոնակներն ու բողբոջները կայրին կխամբին: Երբ մարտի առաջին օրերուն օդը մեղմ պատահի, սովորաբար գիշերահաւասարի օրերուն եղանակը սասիկ ցուրտ կլինի: Երբ մարտի սկիզբը սասիկ հովեր փրշեն, եւ օդը շատ ցուրտ լինի, ամսոյն մեջտեղուանը զգալի փոփոխութիւն մը կեստնուի. այսինքն ջերմաչափին սիւնակը վեր կելլէ կբարձրանայ, եւ զարեան քայքայութիւնը կսկսի երեւնալ: Այն ժամանակ երկնին երեսը սեպ սեպ խոտոր ամպերով կծածկուի, եւ յորդ՝ բայց սակաւասեւ անձրեաններ կուգան. շատ անգամ այն անձրեաններուն իջած ժամանակը արեւուն պայծառութիւնը շերտաւոր, որով քէ արեւ եւ քէ անձրեւ կունենան միանգամայն:

Երկրագործութեան կողմանէ շատ հարկաւոր են մարտին մէջ փշոզ պաղ քամիները, մանաւանդ արեւմտեան հիւսիսային քամին, ինչպէս որ շատ անգամ փորձելով բնած են իրաւամբ գեղացիք. «Չոր ու ցուրտ մարտը ոչ երբեք սով կբերէ.» ըսել է քէ Երկրագործ մարտին մէջ պէտք է վախճան յորդ ու երկարատեւ անձրեաններն, որով իրենց վարուցանը կաւրի կապականի:

Մարտին մէջ սեպ կպատահին սասիկ փոքորիկներ, մանաւանդ ծովու վրայ մերիկներ. ուսի եւ ծովային նանապարհորդութիւններէ զգուշանալու է: Օդն ալ բաւական չափ ջրներ որ բոյներ ծին ծաղկին, այլ հազիւ մարտի վերջերը կսկսին կենդանանալ՝ ծիլ արձակել:

Մարտի 14-ին որ օրուան Երկայնութիւնն է 10 ժամ եւ 58 վայրկեան, 51-ին՝ այսինքն վերջին օրը կլինի 12 ժամ 47 վայրկեան: Այս անուր շատ մեծ է, եւ բոլոր ամսոյն մէջ կլինի 4 ժ. 52 վ., որով 4 ժամ 4 վայրկեանը՝ առաւօտեան առնելու է, եւ 48 վայրկեանը՝ երեկոյին: Արեւուն նառազալներն աւելի չափ են, եւ օրուան անեղովը կարող են երկիրը սափցնել, որով եւ գիշերներն այնչափ ցուրտ չեն լինիր: Քեպէտեւ սարի եղած է որ մարտին մէջ շատ ցուրտ բնած է, ինչպէս անցեալ սարի ջերմաչափը զոյնն երկու ասիւնան վար իջաւ այն տեղերը՝ ուր սովորական սարիները միշտ զոյնն հինգ վեց ասիւնան վեր կլինեն:

Լուսինը մարտի 1-ին Յուլ համաստեղութեան մէջ կլինի, վասնզի երկրի շոռն դին շոջան բնած ժամանակը՝ հետ գնե՛տէ կպսրքի նաեւ գողիակոսի կենդանակերպից բոլորսիքը:

Փայլածուն մարտին մէջ կգտնուի Չկան կենդանակերպին վրայ, եւ արեւուն մտնելէն ի՞նչ մը ետքը կը տեսնուի:

Արուսեակը կհնայ ամեն երկուսն դիտուի: Հրասը առաւօտու դեմ միայն կեստնուի. քեպէտեւ ամեն օր կհնայ տեսնուիլ Երկաւոր կենդանակերպին մէջ, բայց նառազալը կնուագի: Լուսնբազի արբանեակները կհնան բոլոր ամիսը դիտուիլ:

Երեւակը կեստնուի բոլոր գիշերն Առիւծին մէջ: Ուրանոսը կհնայ տեսնուիլ իրիկունը Յուլ կենդանակերպին մէջ:

ԱՊՐԻԼ.

Մակրոբոս լատին մասեցեագիրը կըսէ քէ Հռոմոս լու սարւոյն երկրորդ ամսոյն անունը *ափրիլիս* դրաւ՝ լատին *Ափրոպիսկ* կամ *Ասպիկ* շաստաւածուհուն, որ իբր քէ իրեն՝ անով եւ Հռովմայեցոց՝ մայրը կհամարուէ: Բայց ուրիշները սպրիլի անունը կասեցանցոց *ափրֆրի* (բանալ) բայէն կհանեն, վասնզի կըսեն՝ այն ամսոյն մէջ երկիրս իւր ծոցը կբանայ եւ ամեն տեսակ բոյս կբուսցրնէ:

Յայննի է քէ մեր նախնեաց սարւոյն ամսոյն անունը եր *Նաւասար*, որ այժմու օգոստոս ամսոյն կը պատասխանէ, եւ երկրորդը *Հոմի*, որ քեպէտեւ սեպտեմբերի կպատասխանէ, սակայն սարւոյն իբրեւ երկրորդ ամիսը՝ սպրիլի տեղն էր:

Իսկզբան սպրիլ ամիսը 50 օր էր. յետոյ՝ Նումա բագաւորը՝ իրաւաւ անզոյց բույս — ինչպէս կըսէ Մակրոբոս — 29 օր դրաւ: Բայց Յուլիոս Կեսար նորէն սպրիլը 50 օր համրեց, եւ այնպէս մնաց մինչեւ հիմա:

Սպրիլի 21-ին մեծ հանդիսով Հռովմայ հիմնարկութեան յիշատակը կկատարեն Հռովմայեցիք. նոյնպէս այս ամսոյն մէջ կկատարուէ Ասպիկան տոնախմբութիւնը:

Սպրիլ ամսոյն մէջ օրերը կերկնան 1 ժամ 42 քառորդ, այսինքն 58 վայրկեան առաւօտը՝ արեւուն երկէն մինչեւ կեսօրը, եւ 44 վ. երկուսը՝ կեսօրընէ մինչեւ արեւուն մտնելը: Ամսոյն սկիզբը միջին կեսօրը կամ միջօրեային՝ հիւզ օրուան կեսը չէ. առաւօտը 6 ժ. 21 վ. կտեւէ, եւ երկուսը 6 ժ. 29 վ., որով եւ օրուան ամբողջ Երկայնութիւնը կլինի 12 ժ. 50 վ.: Օրուան անուրը աւելի լինելով առաւօտը քան քէ երկուսը, սպրիլի 1-ին առաւօտուն եւ երկուսուն մէջ եղած 8 վայրկեանի տարբերութիւնը հետզհետէ կպակսի մինչեւ ի 18 սպրիլի. իսկ այն օրուան կեսօրը՝ հիւզ երկու մաս կբաժնուի ցորեկը՝ բոլորովին իրարու հաւասար. եւ որովհետեւ 18-ին օրուան Երկայնութիւնն է 15 ժ. 50 վ., իւրաքանչիւր մասանց՝ այսինքն առաւօտու եւ երկուսի կլինայ 6 ժ. 55 վ.:

Այն օրէն ետքը, այսինքն ամսոյն 19-էն մինչեւ ամսոյն վերջը նորէն կսկսի առաւօտն ու երկուսը անիլ. առաւօտեան անուրը երկուսեան անուրէն մեծ կլինի. 50-ին առաւօտը կունենայ 7 ժ. 17 վ., եւ երկուսը 7 ժ. 12 վ., ըսել է քէ առաւօտն 5 վայրկեան պակաս:

Սպրիլի մէջ օրէ օր միջօրեականի բարձրութիւնն աւելնալով՝ արեւը աւելի ջերմութիւն կձգէ երկրի վրայ, որով եւ Երազով օրերը կսափան:

Չերմութեան ասիւնանն որ մարտի մէջ 6 ասիւնանէն ի՞նչ մը աւելի էր, սպրիլի մէջ կաւելնայ եւ կլինի գրեթէ 10 ասիւնան՝ միջին համեմատութեամբ:

Սպրիլ ամիսն ընդհանրապէս շատ յարմար է բուսոց անմարը: Այն ամսոյն մէջ շատ անգամ նաեւ փոքորիկ կպատահի, եւ գեղացիք օգտակար կհամարին զայն, վասնզի դիտէն են որ սպրիլ ամսեան փոքորկայից եղած սարին՝ առատ եղէր են ցորենն ու գինին:

Լուսինը ասրիլի 4-ին երկրիս ամենն մոտ կէսը կհասնի, եւ կգտնուի Կոյս համաստեղութեան մէջ: Երկրորդ օրը երկրուան 10 ժամը 10 վայրկեան անցած՝ հակառակ կողմը կանցնի: Լուսնի յոյսը ձմեռն աւելի սաստիկ է քան քէ ամառը. ուստի եւ օդին սափնարովը՝ լուսնի յոյսն ալ նեղ գնե՛տ կնուազի: Յրժով ու սափով նոյնպէս կաւելնայ կամ կզակսի միւս երկնային մարմնոց յոյսը:

Ասրիլ ամառն մէջ Փայլածու մոլորակը կսեսնուի առաւօսները՝ արեւուն ելլելէն ինչ մը առաջ, եւ 30-ին՝

Երկես ամենն նեաւոր կէսը կհասնի: Արուսեակը կբեւայ երկրունը արեւուն մտնելէն ետք՝ Յուլ համաստեղութեան մէջ: — Հրասը կրնայ սեսնուիլ առաւօսը Աղեղնաւորին մէջ: — Լուսնիսպարը բոլոր ամիսը կվայլի. եւ իւր արբանեակները ամէն երկրուն կրնան դիտուիլ: — Երեւակը կսեսնուի երկրունը՝ Ասիւծ կենդանակերպին մէջ: — Սուր առջ կամ դիտակ ունեցողները կրնան սեսնել նաեւ Ուրանոսը՝ Յուլ կենդանակերպին մէջ:

ԱՌԱԿ .

ՃՊՈՒՌՆ ՈՒ ՄՐՋՈՒՆ.

Ճրպուռը ճրոճրուարով էր ըզբազած ամառն իբուն.
 Չըմեռուան ցուրտն որ կոխեց՝ յիրաւի ձիւն եկաւ գլխուն.
 Ուտելու բան մը չուներ, ոչ ճըճի, ոչ ձանձի տոտիկ.
 Ելաւ զնաց իւր զբրացուցն, որ տանտիկիկն էր մըջիւնիկ,
 ,,Մարիկ, ըսաւ, հոգիդ սիրես, անձարիս ճան մը ըրէ,
 ,,Ի՞նչ մը բան փոխ տուր ինձի, հաշուատետրիդ մէջը գորէ.
 ,,Առածս քեզ ատենին շահով հանդերձ կըղարձընեմ.
 ,,Աշունքը չեմ անցըներ, զըլխուս վըբայ երդում կընեմ“:
 Եկուր նայէ որ մըջիւնիկ խաթունն
 Ուրիշի փոխ տալ բընաւ չէր զխտեր.
 Ի՞նչ քարսիրտ կին է եղեր, ըսէ դուն,
 Ի՞նչ կրնաս ընել, իւր բանին տէրն էր:
 Գարձաւ հարցուց ճրպուռին.
 — Ի՛նչ, դուն ամառն ի՞նչ ըրիր: —
 ,,Ի՞նչ ընէի, հոգի, այն տաք ատենին.
 ,,Չայնս ձրգած խաղ կանչեցի, չըլսեցիր“:
 — Խաղ կանչեցիր հն, ատ ալ գէշ բան չէ.
 Տէ գրնա ուրեմն հիմա ալ պարէ: —

ՉԱՆԱՉԱՆ ՏԵՂԵԿ ՈՒԹԻԻՆՔ.

Եւրոպայի ու Ամերիկայի մէջ բամբակեղինաց արուեստին ծաղկիլը:

Այժմու ճարտարութեան նշանաւոր երեւոյթներէն մէկն է բամբակեղինաց գործուածքին յառաջադիմութիւնը: Ասկէց ութսուն տարի յառաջ հազիւ մէկ քանի գործարաններ կային բամբակի. քառասուն տարի յառաջ՝ եւրոպայի ու Ամերիկայի գործարանաց իգործ զբրած բամբակը հազիւ 80 միլիոն քաշ (օքքա) էր. իսկ այսօրուան օրս՝ 500 միլիոնէն աւելի է:

Բամբակի գործարանաց համար գործածուած դրամագլխոյն չափը համարը չկայ. բայց եւ շահերնին նոյնպէս անհամար է. 1856-ին, նոյնպէս եւ 1857-ին՝ միջին թուով՝ 50 միլիոն լիրայ սթեռլինի բամբակ գնուեր է, եւ բամբակեղէն շինուեր է գրեթէ 120 միլիոն լիրայի:

Բամբակի գործարանաց մէջ գտնուող աշխատաւորաց թիւը կհասնի մէկ միլիոն երկու հարիւր յիսուն հազարի՝ ամէն հասակէ: Այս անագին համբանքէն դուրս են նաեւ անոնք որ բամբակի առուտուրով կապրին, եւ ասոնց թիւը աշխատաւորներէն ալ աւելի է, վասնզի

գրեթէ չորս միլիոնի կհասնի:

Բամբակի գործարանաց ամենէն շատը Անգղիա է:

Արագուսիւն Ելիկհրագրոյ:

Նափուլէն Կայսեր մարտի 1-ին օրէնսդիր ժողովոյն առջեւ խօսած ճառին մէջ կար 1,466 բառ. նոյն օրը երկու ելեկտրական թելերով Փարիզէն Լիոն քաղաքը ամբողջ ճառը փոխանցուեր է:

Փարիզէն Լիոն այն ճառին ամբողջ փոխանցման գործողութիւնը տեսեր է 55 վայրկեան:

Լիոն քաղաքը Փարիզէն 507 հազարմէթր (քիլոմէթր) հեռու է:

Նոր-Եօրֆի բողոքականաց այլեւայլ աղանդները:

Հետագայ յօդուածը կամ ցուցակը Ամերիկայի Նոր-Եօրք քաղաքին եկեղեցական Օրագրէն կթարգմանեմք՝ լոկ իբրեւ հետաքրքրական գիտելիք մը: Վրան ամենեւին կրօնական կամ բարոյական խորհրդածութիւն չեմք աւելցրներ, վասնզի ընթերցողք պէտք եղած հետեւանքը զիւրաւ կրնան մակաբերել. մենք այս միայն ըսեմք որ քրիստոնէական հաւատքին բողոքականաց մէջ այսչափ բազմաթիւ ճիւղեր բաժնուելուն մի միայն պատճառ եւ աղբիւր է իրենց այս թիւր եւ մոլար սկզբունքը թէ «Աստուածաշնչէն դուրս ամենեւին մէկ բանի մը պէտք չէ հաւատալ, եւ Աստուածաշնչին խօսքերը ամէն մարդ ալ իր ուզածին պէս կրնայ հասկընալ»:

Օրագրին յիշած ցուցակը այս է.

«Կրկնակնունք, մկրտականք, նոր մկրտականք, ազատ մկրտականք, անշատ մկրք-

տականք, խստակրօն մկրտականք, ազատականք, խաղաղասէր մկրտականք, տղայոց մկրտականք, փառատօրիչ մկրտականք, ալէլուիա մկրտականք, մկրտական քրիստոնէայք, երկաթաբազուկ մկրտականք, հանրական մկրտականք, մասնական մկրտականք, մկրտականք եօթներեկի, սկովտացի մկրտականք, մկրտականք նորոյ ընդհանրական կրօնի, թխամորթ մկրտականք, ինքնագլուխք կամ մաքրականք, քամերոնեանք, կծկոտք, տալէեանք, քամպէեանք կամ նորակրօնք, տունքերեանք, ազատախօհք, հարտէեանք, հունթինկլիթոնեանք, իրվինկեանք, ինկանեանք, վազվազիչք, գրոց սրբոց քրիստոնէայք, կլասեանք կամ սանտոմոնեանք, հին երիցականք, նոր երիցականք, սկովտացիք, միաբանականք, քուէչքքքք կամ բարեկամք, գողոջոտք, միահաւատք, սոկինեանք, մորաւացիք կամ եղբարք միութեան, մեթոտեանք, վէսլէեանք, վաղնչուց մեթոտեանք, նորակրօն վէսլէեանք, կալվինական մեթոտեանք գաղղիացիք, նախնի յարակցականք, նոր յարակցականք, սուետեկտորկեանք, փլիմութեան եղբարք, կրրկնակնուք քրիստոնէայք, մորմոնք, քէլիեանք, մուկլիթոնեանք, ռոմանեանք կատարելասէրք, ռոկէսեանք, սեքլեանք, հանրականք, քայլականք, վայթֆիլտեանք, ազատասէր աշակերտք կամ ակափեմոնեանք, լուտերականք, գաղղիացի բողոքականք, նորակրօն գերմանացիք, բողոքական գերմանացիք նորակրօնք, գերմանացի կաթոլիկք կամ աշակերտք Ռոնկի, նոր լուսաւորեալք, անգղիական անգղիացիք, անգղիական գերմանացիք, անգղիական գաղղիացիք»:

Այս ցուցակը հրատարակող եկեղեցական Օրագիրը վրայ կբերէ թէ անշուշտ մէկ բանին ալ մոռցուած պիտի լինի:

ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ ԱՐՏԱՒԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՆՅԻՑ.

Աստրիոյ գործերը անցած տարւոյն վերջերը բոլոր եւրոպայի ուշադրութիւնը իրենց վրայ դարձուցեր էին. այս տարի ալ նոյնպէս ամենայն լրագրաց խօսակցութիւններուն նիւթ եղած են, եւ ամենուն կարծիքն այն էր այս տեքութիւնը հարկ է որ քիչ ժամանակի մէջ զանազան փոփոխութիւններ ընէ կամաւ կամ առ հարկի իւր կառավարու-

րեանը մէջ, որպէս զի հպատակները այնչափ չզանգատին, զանձը այնչափ նեղութիւն չկրէ եւ տուրքերը օրէ օր աւելի չծանրանան: Այս եւս ճշմարիտ է որ Աստրիոյ տեքութեան համար այսպիսի նեղութիւնները նոր բաներ չեն. 1838-ին պատահմունքները աւելի ալ վտանգաւոր կերտնային իրեն համար, եւ սակայն իւր խորագիտ քաղաքականութեամբը

ամեն վտանգ նուազուց: Այսու ամենայնիս Իտալիոյ վերջին պատերազմներուն մէջ Աստորիոյ զինուորական ոյժը տկար երևցաւ. եւ պատճառը անշուշտ այս էր մէկ կողմանէ որ պատերազմը իրեն բշտամի ազգի մը երկրին մէջ էր, եւ միւս կողմանէ այն՝ որ ոչ թէ մէկ տերութեան մը նետ էր կռիւր, այլ երկու եւ երեք զօրաւոր բանակներու:

Բայց ամենքն ալ կը վկայեն թէ Աստորիոյ այժմուս տկարութեանը բուն գլխաւոր պատճառ՝ իւր մէջ եղած զանազան ազգաց անգոյնութիւնն է: Բոլոր Աստորիոյ բնակչաց թիւն է 37 միլիոն 339 հազար հոգի. ասոնցմէ միայն 7 միլիոն 980 հազարը գերմանացի են, 15,170,000-ը սլաւոնացի, 5,418,000-ը մաճար, 5,466,000-ը իտալացի (Լոմպարտիայի բաժնուելէն առաջ). մնացածներն են ուլան, հայ, աւստրուս, եւ այլն: Չօրացը թիւը 492,486 է. եւ սոցա մէջ միայն 128,486 հոգին գերմանացի են ազգաւ. իսկ միւս մասին ալ շատը մաճար եւ սլաւոն վիճելով՝ զարմանք կուզայ մարդուս թէ այն տերութիւնը ինչպէս կարող է վտանգի օտարազգի զինուորացի վրայ, եւ զանոնք առնուլ գործիք՝ իւր հպատակ ազգերը ընկճեալ պահելու համար:

Իտալական պատերազմին ազդեցութիւնը ոչ միայն Աստորիոյ վրայ երևցաւ, այլ եւ բոլոր Գերմանիոյ ներքին գործերուն մէջ շատ փոփոխութիւն պատճառեց: Նախորդեան կայսեր արշաւանքէն Գերմանական Փաշնակցութեան աչքը վախցաւ, եւ իսկոյն սկսան զօրածողով ընկլ ամեն տեղ ու պատերազմի պատրաստուիլ: Իրեւոտ եւ ծանր կերպով: Այն կուսակցութիւնն որ 1848-ին յեղափոխութիւններն վերջը ձեռնարկ Գերմանիոյ մէջ, անցեալ տարուան ետքերը նորէն սկսաւ խլրտիլ եւ տոնէ լինել որ Գերմանական միութեան զաղափարը ի գործ դրուի. եւ թեպէտ այս անգամ եւս այն շարժումները անպատուղ պիտի մնայ, ինչպէս կերեւի, բայց ո՞ր դիտակ՝ զուգէ ժամանակաւ մէկ կերպով մը կատարուի, եւ Գերմանիան յիւսիս թովանդակ աշխարհիս հօգը կայսերութիւններէն մէկը ձեռնարկ:

— Պապին ժամանակաւոր իշխանութեանը վրայ՝ Իտալական խնդրոյն պատճառաւ ուրիշ ամեն ժամանակէ առեւի այս միջոցիս վիճեր բացուեցան Եւրոպայի մէջ: Երկու կողմէն ալ հրատարակուած գրքերուն, տետրակներուն, օրագրաց նատուածներուն բազմութիւնը խիստ մեծ է: Յայտնի է որ ճշմարտութիւնը նոցա կողմն է այս խնդրոյս մէջ՝ որք ուղիղ կնասկրնան սուրբ Աւետարանին այն խօսքը զոր բաժն է Քրիստոս Տէրն մեր՝ թէ „Իմ արքայութիւն չէ յայս աշխարհէ“: այսինքն Քրիստոս աշխարհք չէր եկած որ մարմնաւոր եւ արտաքին բազաւորութիւն բանեցընէ, ուստի եւ իրեն փոխանորդ եկեղեցականները մարմնաւոր իշխանութեան տոնէ շն կրնար իջեալ՝ առանց իրենց վիճակն ու պարտքերը մոռնալու: Բայց մենք ալ մեր ընթերցողաց միտքը այս նիւթիս վրայ առելի արբեցընելու դիտաւորութեամբ՝ յաջորդ ամասերբերուն մէջ առելի տեղով պիտի խօսինք: Աս այժմ հարկ կհամարիմք քաղելով դնել այս տեղ *Տէրքին* անունով քաջ եւ մեծանուն իրաւագիտին ճառը՝ զոր խօսեր է այս բանիս վրայ Գաղղիոյ ձերակուտին մէջ մարտի 10-ին:

Պ. Տրափեն իւր ճառին սկիզբը զո՞ն սրտով կզրուցէ որ այս խնդիրը հասարայ խնդիր չէ, ուստի ամեն մարդ կարող է համարձակ խօսիլ վրան՝ առանց վախճալու որ պապին ու պապականներուն առջեւը ներտիկուս կամ ներձուածող պիտի երևնայ: Յետոյ կնկարագրէ Գաղղիոյ եւ ուրիշ տեղերու նախանձայող կարողիկներուն շփոթութիւնը, բողոքները, անտեղի աղաղակները եւ անվայել խօսքերը հակառակ Գաղղիոյ կայսեր, որով շատ եկեղեցականներ, եւ մանաւանդ ճիգուիքները՝ կաշխատին ժողովուրդը ոտք հանելու տերութեան դէմ, հակառակ ամենայն իրաւանց, եւ մասնաւորապէս գաղղիական օրինաց: Եւ ապա կըսէ. „Ո՞վ է կայ մեր մէջ որ Իտալիոյ խեղճութիւնները չզիտնայ, եւ ինքն ալ բոլոր սրտով չխղճայ վրան: Իտալացիք 1848-ին յանկարծակի ոտք եղան. ափսոս որ Հռովմ քաղաքին մէջ ճշմարիտ ազատութեան տեղ՝ շուտ մը անխլխանութիւնը տիրեց, ուստի եւ Գաղղիոյ հասարակապետութիւնը ոչ

միայն չմիարանեցաւ Հռովմայեցոց նետ, այլ եւ իւր զենքերովն ու արեամբը պապին պաշտպանելու ելաւ, եւ աստար տարի է որ մեր գօրծովը՝ մեր ծախքովը կը պաշտպանենք զինքը: Լուղովիկոս Նախորդեան կայսր լինելէն ալ առաջ խելացի խորհուրդներ տուաւ պապին որ տերութեանը մէջ քանի մը բարեկարգութիւններ ընէ, բայց նա առելի մտիկ ըրաւ ուրիշներու խորհրդին քան թէ իւր սրտին: Պապին այս կերպով խօսք չհասկերձալէն միտքս ընկաւ այն զիպուածն որ հոջակաւոր ժողովներէն մեկուն մէջ պատաներ է ատենով: Գաղղիացի եպիսկոպոսներէն մէկը խորհուրդ կուտար որ Հռովմայ եկեղեցին ինքիմէ վերջնէ իւր մէջէն քանի մը անկարգութիւններ, սրոց զէմ կրողքիէն օմանք: Այս բանս իտալացի եպիսկոպոսաց մտքին յարմար չգալով, մէջերնէն մէկը արձամարձ հական կերպով մը դարձաւ բոսա յատիներէն. Gallus cantat (Գաղղիացին կամ արքադար կերգէ) (*): Գաղղիացի եպիսկոպոսը իսկոյն կպատասխանէ անչիտը կերպով. Utinam ad Galli cantum Petrus resipisceret (Երանի թէ արքադարդին երգէն Պետրոս զղջուիմ զար): Ան այս անգամ նա այնպէս եղաւ“:

Պ. Տրափեն յետոյ կնկարագրէ Աստորիացոց Ռոմանիայի մէջ ըրած խօսութիւնները, կցուցընէ թէ նոցա բռնաւոր կառավարութեան կերպը առելի հաճոյ է կարգինայններուն քան թէ Գաղղիացոց ազատական կառավարութիւնը: Կրպատմէ Աստորիոյ առեւի եղածը, Իտալացոց միաձայն քուէարկութեամբը դուրս ձգուիլն ու մերժուիլը, պապերուն Պոլոնիայի նահանգին վրայ տիրապետելու բացարձակ իրաւունքը ոչ երբէք ունեցածը, կարդինալ Անրոնէլիին խրոխտ պատասխանով Նախորդեան կայսեր խորհուրդն արձամարնելը, եւ յետոյ կըսէ. „Պապերը իրենց արուր նստած ատեննին երդում կընեն եղեր որ եկեղեցոյ տերութեան կալուածներէն բան չբախտեցընեն: Չարմանալի պատմութիւն: Գիտէք ինչպէս կկառավարուին եկեղեցոյ կալուածները այն երդումէն առաջ: Հռովմայ մէջ այս մեծ անկարգութիւնը կար որ պապերը գաւակ բունենալով՝ տերութեան կալուածները իրենց երօրորոցը կրամենին առատապէս: Իննովկենտիոս ԺԳ պապը 1692-ին մասնաւոր կոնդակ մը հանեց այս անկարգութեան դէմ, եւ իւր յաջորդներուն վրայ պարտք դրաւ որ այն երդումն ընեն: Այժմ, երբոր քաղաքական զիպուածները եւ ժողովրդոց իրաւունքները կպահանջեն որ պապին տերութեան մէկ մասը առնուի ձեռքէն, իրեն ըրած երդումը ինչ բանի կուզայ: Ո՞ր բազաւորը արուր նստած ատենը երդում ըրած ունի որ ուրիշները ամենեւին չյաղքին իրեն, եւ իր երկրէն մէկ մաս մըն ալ չառնուն ձեռքէն: Թէ որ այնպիսի երդումը բանի զար, ոչ ապաքէն ամեն բազաւոր ալ կընէր. վասնզի բազաւոր մը ըլլայ որ յանձն տունու կամաւորապէս իր տերութեան պզտիկնայր: Ապա ուրեմն կարդինալ Անրոնէլիին անզաղար „Ոչ կարենք“ ըսած նաշակաւոր խօսքը պէտք է հասկերձայ“ „Ոչ կամիմք“:

Հանձարիկ ատենախօսը կվերջացընէ իւր ճառը՝ ըսելով թէ „Գաղղիոյ տերութիւնը պէտք չէ որ խառնուի Իտալիոյ գործերուն՝ երբոր Իտալացիք միաձայն քուէարկութեամբ հասարակաց, եւ իրաւացի ու օրինաւոր կերպով կուգեն որոշել իրենց վիճակը. եւ պէտք չէ մտիկ ընէ այն պապականաց բողոքներուն որ կպահանջեն թէ պապին ժամանակաւոր իշխանութիւնը հաստատ պահելու համար“ Գաղղիան երբայ գօրծով՝ Իտալացիները պապին ծանր լուծին տակը նուաճէ“:

Պ. Տրափենին եւ իրեն մտքովը խօսողներուն իրաւունք տուաւ ձերակուտին մեծ մասը, եւ ըստ այնմ 114 քուէով 16 քուէի դէմ որոշուեցաւ որ Գաղղիոյ տերութիւնը չխառնուի Իտալացոց ազգային կամայքը, այլ բողոս որ պապին ձեռքէն Ռոմանիա նահանգը ելլէ:

(*.) Լատիներէն Gallus (կաղղուս) բառը թէ արքադար կը նշանակէ եւ թէ գաղղիացի:

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ.

Նոր-Ռուսիոյ համար կարգադրութիւն եղաւ որ այսուհետեւ հասարակաց շէնքերու եւ նորոգութեանց որոշմունքը կարող լինին ընելու իւրաքանչիւր տեղւոյ քաղաքական խորհրդարանները (որ ուստերէն տո'ւմա կրտսին) երբ շէնքի մը ծախքը տասընասար արծար բուսլիէն վեր չէ:

— Այս կողմերու վաճառականութեանը դիւրութիւն եւ աւելի շարժմունք տալու մտքով, Սեւ. ծովու եւ Ազովի նաւանգիստներուն համար երկու մաշակալն շրջանակներ որոշուեցան, մէկը Քեղոսիոյ եւ միւսը Փայդանի. առաջնոյն մաշակալներ պիտի բնակի Քեղոսիա, միւսինը Կերք:

— Ըստ խնդրոյ ժողովրդականացն Ռուսաց Տաւրիկեան կուսակալութեան, անցեալ տարւոյն վերջերը որոշուեալ է որ նոր եկեղեցական վիճակ մը հաստատուի այս կուսակալութեան համար, որոյ նախկուպոսին արտօր պիտի լինի Սիմֆերոպոլ քաղաքը, եւ բնակալը պիտի ըսուի *կայսակոպոս Տաւրիոյ եւ Սիմֆերոպոլի*:

— Ընդհանրապէս ամենայն օտարազգիներու հրաման է այսուհետեւ որ Ռուսիոյ հարաւային կողմերը նաւանգիստ ունեցող քաղաքներուն մէջ կարող լինին երկրորդ եւ երրորդ կարգի վաճառական գրուիլ, մինչեւ որ օտարականաց վաճառականութեան համար տրուելու իրաւունքները նոր սահմանադրութեամբ որոշուին:

— Ռուսի նպատակաց նեւ ամուսնացեալ կանանց համար արդէն եղած օրէնքին այս հարկաւոր բացատրութիւնը տրուեցաւ որ նոքա առանց նպատակութեան երկուսմ ընելու՝ Ռուսիոյ նպատակ կհամարուին. բայց իրենց երկանը մեռնելէն

ետեւ, երբ կուզեն՝ կարող են իրենց առաջին նպատակութեանը դառնալ:

— Կովկասային երկրին համար մեծամեծ եւ կարեւոր կարգադրութիւններ եղան այս միջոցիս: Կուզան գետին ձախակողմեան եզրերը նոր քաղաք կշինուի. Վրաստանի զինուորական ճանապարհը մեծ գործունեութեամբ շտկուելու վրայ է: Արեւելեան Կովկաս լեռանց ներքերը գետնածուխի, ծծումբի եւ ծարուրի հանք գտնուեցաւ. եւ գետնածուխը ընտիր ու այն կողմերը մեծապէս պիտանի է, մանաւանդ Կասպից ծովուն վրայ քաղաք շոգենակերուն համար: Կովկասու հիւսիսային կողմի լեռնականաց մէջ առուտութի սերը անկցընելու մտքով՝ Վսեմափայլ Պարեարիսոսքի Փոխարքան երկու մեծ տօնախմբաւ սահմանեց Կրոզնայս ամրոցին մէջ. մէկը մայիսի 1-ին, եւ միւսը հոկտեմբերի 1-ին՝ ամէն տարի: Կրտսի բէ այս մայիսի սկիզբէն Լիկեոն անուանով՝ բարձր ուսմանց վարժարան մի պիտի բացուի ի Տփլիսի: — Տարւոյս մէջ Փարիէն մինչեւ Տրփիս նեռագիր պիտի հաստատուի, եւ Պարուէն մինչեւ Փորի շինուելու երկարուդոյն համար պէտք եղած զննութիւնները պիտի աւարտին:

— Սարուկներուն ազատութեան խնդիրը կերելի բէ այս աշնան բոլորովին պիտի աւարտի ՎեշնֆԱՌ ԿԱՅՍԵՒՐ՝ ըրած մարդասիրական հրամաններուն համեմատ:

— Տերութիւնը այս միջոցիս մասնաւոր մտադրութիւն կընէ *Վրաբի* ըստած մետաղին վրայ, եւ այն մետաղէն ստակ կտրուելու ննարքները դիւրացընելու մտքով՝ հմուտ մարդիկ յուղարկը է Փարիզ:

ԱՄՍԱԳԻՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՆՅԻՅ.

Մեծանուն Հայկազն զօրավարը Միքայիլ Տարիկեան Լոու-Մելիքեանց (Լորիս-Մելիքով) ապրիլի 8-ին Քիֆլիզէն Փարի հասեր է, ու երկրորդ օրը ձանապարհ՝ ելեր է ծովով դեպ ի Կոստանդնուպոլիս:

— Կեր. Խորէն Վարդապետը Գայֆայեան ապրիլի 9-ին եկաւ հասաւ Փարիզէն Քեղոսիա, 11-ին սկսաւ նայկարանութեան եւ կրօնական զիտութեանց դասատուութիւն ընել Խալիպեան Ռատամնարանին մէջ, միանգամայն եւ ամսագրոյս խմբագրութեանն ու այլ եւ այլ գրոց տպագրութեանը գործակից լինել:

— Խալիպեան Ռատամնարանին աշակերտները առաջին անգամ երեք հատ բատերական տեսարան ձեւացուցին այս տարի Բուս բարեկենդանին օրերը. մէկը գաղղիարէն, միւսը ռուսերէն, եւ երրորդը հայերէն: Հանդիսատեսները, որ այլ եւ այլ ազգերէ ժողովուած հարիւրաւոր անձինք էին, մեծ գոնութիւն ցուցուցին աշակերտաց ճարտարութեանը վրայ, եւ Ստեպանի գաղղիարէն օրագիրը գովեստով չիշատակեց այն դեռակիրը համբալկաց պարկեշտ համարձակութիւնն ու յառաջագիւմ քաջութիւնը:

— ԿՌՌԻՆԿ ՀԱՅԱՅ ԱՇԽԱՐՀԻՆ, ամսագիր Բարոյական, Բանասիրական, Նկարագրական եւ Վիճակագրական, նուիրեալ նախնի եւ արդի Հայաստանայց՝:

Կովկասեան աշխարհը բնակող ազգայնոց ուսումնասիրութեանը նոր եւ ուրախարար նշան է այս ամսագրոյն երկրիլը, եւ առաջին երկու տետրակներն ըստ բաւականին կցուցընեն բէ ինչ գովելի նոզով եւ որպիսի ընթացքով պիտի աշխատին սորա երկասիրողը օգտակար ընելու ազգիս, եւ մանաւանդ Հայաստանի այն մեծ եւ պատուական մասին, այս գրուածքը:

Կուռնիկն Յայտարարութեանն եւ յառաջարանէն կտեսնեմք որ իրեն նպատակին հասնելու համար որոշեր է բովանդակել իւր գանազան ամսատետրակացը մէջ *Ազգային եւ Եւրոպական* նատուածներ:

Առաջին երկու տետրակները յոյս կուտան մեզի որ խոստմունքը կատարէ՝ նեղցնեալ աւելի ճոխացընելով իւր բովանդակութիւնը: Վասնզի յունուարի ամսատետրակին մէջ ախորժանօք կարգացինք այս նիւթերը. „Հայոց աշխարհն“, իւրաքանչիւր եւ տարարնակ որդուցը, *Մարկոս Աղաբեկեանի*. „Խորհրդածութիւնը քաղաքականութեան վերայ, Գ. Մուրտուկեանի“. — Սոս եւ Վարդիբեր, Ազգային վիպասանութիւն, *Պերս Պոռլեանցի*. — Երեսնու նաճանգի տասնութարակները (տեղագրական), բարգմանուած Պ. Ռուարի ռուս բնագրիցը. — Գարունք Հայոց աշխարհին, *Յուլիանի Ամերիկեանցի*. — Քէ ինչու է Կուռնիկ իմ անունս, Գ. Մուրտուկեանցի. — Էս էլ քեզ շարագրութիւն, Մարգիս Յիշատակարանից՝: Եւ փետրուարի ամսատետրակին մէջ նետագայք՝ բաց ի առաջնոյն քանի մի յօդուածներուն շարայարութիւններն. „Ճաշակ Ազգային եւ նոզեւոր նրապարակական դաստիարակութեան, Մ. Աղաբեկեանի“. — Հինգերորդ դարու Հայերը, Գ. Մուրտուկեանցի. — Հասարակաց Մատենադարան Շուշի քաղաքումը եւ նորա կանոնները, *Աղբրասկոյր Շանազիզեանցի*. — Հայոց աշխարհի Կուռնիկն խաղրկները՝:

Խերտ սրտէ կմադրեմք այս օգտակար եւ շատ գովելի դիտասորութեամբ սկսուած աշխատասիրութեան ամենայն յաջողութիւն, եւ իկողմանէ բովանդակ ազգիս սիրալիր ընդունելութիւն յօգուտ ընթերցողաց եւ իքաջակերութիւն պատուական հրատարակողաց եւ խմբագրաց նորին:

ՅԵՏԻՆ ՈՂՋՈՅՆՔ

ՏՈՒԵԱԼ

Ս Ր Բ Ո Յ Ա Ղ Օ Թ Ա Տ Ա Ն

Հ Ա Յ Կ Ա Ջ Ե Ա Ն Վ Ա Ր Ժ Ա Ր Ա Ն Ի Ն

„Բանաւայր նորա հառաչեն եւ յոգոց հանեն“
ՈՂՐԲ ԵՐԵՄ. Ա. 4:

„Ե՛լ, ժամանակն է եկել,
„Ե՛լ Հայ պանդուխտ, ել իդուս.
„Ե՛լ, ժամանակն է եկել
„Որ դու տաճարս այս թողուս: . . .

„Ելի՛ր, դու հոս չունիս այլ բան՝ բայց քրնսր ջախջախ.
„Ա՛ռ զայն կրօնակոյ ու ել իդուրս՝ թէ կուգես տալ անի“:

* * *

Ու ելայ նրման այն աղքատ մարդուն
Ջոր հուրն ըստիպէ թողուլ զիւրրն տուն.
Կելլէ ու չելլեր, քայլեր չեն շարժիր.
Կըստիպէ վրտանգ, սիրտ չըբաժնուիր:

Ծընկուրներս իդող՝ հասի մօտ դըրան,
Անկայ իգետին ու պագի նորան.
Եւ շատ թափեցի արտասուս անդէն,
Կարծէի զոգիս իկըրծից քաղեն:

Ո՛հ, ինձ երանի թէ իժամն այն սեւ
Հասնէր մահ, խըլէր սըրոյն զիս ներքեւ,
Որ զեկեղեցւոյն մեր սըրբանրէր
Ջըտեսանէի աչօքս իմ զաւեր

Տէ՛ր, Տէ՛ր, դու զարտօսր իմ սակայն տեսար.
Տեսար, եւ ինչպէս ինձ չողորմեցար.
Ինչո՞ւ հեծութեանցս ետեւէն յերկին
Ջըհրամայեցեր որ զայ իմ ոգին:

Արդեօք զի տեսնեմ սըրբազանն այն տուն
Ջոր դու կընքեցեր իքո վե՛հ Անուն,
Ծաղր եւ ոտընհար եղեալ թըշնամեաց,
Եւ քո սիրելեացդ երեսին փակուած:

Արդեօք զի զՍեղան՝ ուր դու զենուիր,
Տեսնեմ զերդ բազին տապալեալ յերկիր.
Եւ իբր ըզկուսան զոյր պատուեն ըզքօղ՝
Տեսնեմ ես ըզնա մերկ յանօթ իհող:

Արդեօք զի բզսուրբ կանթնդ պրսպրդուն
 Որ մեզ բարեխօս հրակէր միշտ արթուն՝
 Տեսնեմ շիջուցեալ իշունչ անվաւեր,
 Իբրև բզսարեկ որ խրփէ զաշեր:

Արդեօք զի զանոյշ ծուխ սուրբ քո խրնկոց՝
 Որ յամէն այգուն խառնէր բնդ ամպոց,
 Տեսնեմ ցրնդեալ յօդ զերդ ծուխ մահազգեաց
 Որ յամպարըշտին ելանէ յարկաց: . . .

Տեսայ զայս ամէն. ո՞վ Տէր, տեսայ ես.
 Տեսայ, եւ արտօսք հոսեցին աշերս.
 Տեսայ, եւ հառաչք իմ լրցին զայեր.
 Արդեօք մինչ իքոյդ ականջ հասին, Տէր:

Արդեօք մինչ իքոյդ . . . զի մարդիկ, ան, խուլ
 Խուլ եղան յամէն աղերս մեր անդուլ.
 Խուլ յամէն յորդոր, արտօսք եւ պատճառ,
 Եւ չըխնայեցին իքո սուրբ տաճար:

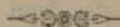
Մարդիկ. ինչ յիշեմ ես զանուն նոցին.
 Միթէ քեզ ծանօթ չեն ծածուկք սրբաին.
 Բայց դու ողորմէ, ողորմէ՛ Աստուած.
 Զի իմ ազգայնոցս է եւ այս յանցուած

Մուրբ տուն, որ ինձ միշտ եղեր հիւրընկալ,
 Ըզվերջին սրբախո գոհութիւնս ընկանլ.
 Եւ ինչպէս երբեմն աղօթք իմ զըւարթ
 Եւ բզլալագինս վերջին հրնչէ արդ:

Յատանկ տաճարիդ եւ հող սրբբազան,
 Առէք զարտասուս իմ վերջին անգամ.
 Եւ դուք սուրբ որմունք, զայս իմ ողբ յետին
 Ո՞հ, հրնչեցուցէք մինչեւ իյերկին:

Բայց հրնչեցուցէք ծաւալ եւ յերկիր,
 Հասուցէք յականջ եղբարց զուզակիր.
 Ու թէ եւ նոցա կաթիլ մի շարժի,
 Ո՞հ, գէթ սիրտս այնու լոկ մըխիթարուի:

Խ. Վ. Գ.

Եանակեանց Մովսէս.
Փրոքեանց Յովնանեա.
Բուչուրեկեանց Յովնան.

ՄԵԼԻՔՈՓՈԼ (ԴԸՂԼ-ԵԱՌ).

Աճնման Կարապետ.
Դեղատակեան Սիրափե.
Եմնիճեան Ստեփան.
Խաչիմեան Սարգիս.
Չեռնիկեան Կեղոզ.

ՄԷՆՉՍՅԱԸՐ.

Անուխեան Եսայի.

ՄՈՉՏՈՓ.

Ուլոյսիանեան Յակոբ.

ՄՈՍՔՈՒԱ.

Բուրջալեան Աստուածատուր.
Լազարեան Ճեմարան Արեւելեան Լե-
զուաց.
Բանանեան Կեղոզ.

ՆԱԽԻՋԵԻԱՆ.

Ալանայեանց Մանուկ.
Ալանայեանց Սիմէոն.
Աճնմանց Սերովբե.
Գանձապետեանց Քովմաս Բ.
Երուսաղեմացի Սիմէոն Մինեանեան.
Չարիքեանց Յովնանեա Դպիր.
Քամանեանց Պօղոս.
Խաչեղեանց Խաչերես.
Խարանեանց Կեղոզ.
Խաչրատուխեանց Կարապետ Բ.
Խաչիկեանց Յարութիւն.
Խարակիչեանց Խաչատուր.
Խարակիչեանց Յովակիմ.
Խըրքեանց Յակոբ.
Խոնայեանց Կեղոզ.
Խոնայեանց Պօղոս Բ.
Կոկոչեանց Սկրտիչ.
Կոդպերեանց Կարապետ.
Հայրապետեանց Սկրտիչ.
Սեւրոնեանց Գարրիկ.
Մոզապարոնեանց Սկրտիչ.
Շարճիքեանց Եղիա Բ.
Շահինեանց Եղիա.
Շանարեանց Ազամ.
Շըրքեանց Պօղոս.
Շոռապարոնեանց Յարութիւն.
Չուգուրեան Սերովբե.
Չուգուրեան Քերովբե.
Չուպտեանց Յովնան.
Պաշապանեանց Կեղոզ Բ.
Պապասինեանց Մարտիրոս.
Պետեղեանց Լազարոս.
Պոպով Բարսեղ Բ.
Պոպով Եպիփան.
Պոպով Մանուկ.
Պոպով Սրապիմ Սարկիաւազ.
Պալիքեանց Յակոբ.
Պալիքեանց Իսկողայոս Բ.
Ստեփանոսեանց Պօղոս Բ.
Բարիկեանց Մինաս.
Բարաշաչեանց Յարութիւն Բ.
Բեօյէ-Շահինեանց Թադէոս.
Տեր-Գարրիկեանց Մարտիրոս Դպիր.
Տեր-Կարապետեանց Յովնանեա Բ.

ՆԻՎՈՄԻԻՒԱ.

Թանգարան Վերձանուրեան.
Սրիմարաճեան Կեղոզ.

ՆԻՔՈԱՅԵՎ.

Նազվալեան Քովմաս.
Պօղոսեան Ստեփան.
Բասապեան Խաչատուր.

ՉՈՒՇԻ.

Ժողովրդական Դրասնեակ Հայոց.
Խաչատուրեանց Գրիգոր.

ՈՐԴՈՒՊԱՏ.

Անդրեաս-Քիկ Սեփե-Սողոմոնեան Լու.
Սեփե Ստեփանեանց.
Քեկարեանց Սարգիս.
Յովնանեանեանց Ներսէս.

ՊԱՔԱԻՒԱ.

Յարութիւնեան Յովնան.

ՊԱԽԻՍՍՐԱՅ.

Պուսնազեան Իսանակ.

ՊԱՔՏԵՂԱ.

Խաչերեան Ա. Մ.
Խաչերեան Յովնանեա.

ՊԵՏԵՆՆՍՓ.

Կազանեան Յովնանեա.
Հոփիկեան Յովնանեա.
Սախաւեան Յովնանեա.
Եարովիչ Մարտիրոս.

ՊԼՅ.

Ապրամովիչ Յովնանեա.
Գասպարեան Խաչատուր.
Դրանխոջեանց Տօնիկ.
Սաֆրազեան Պօղոս.
Տեր-Եղանեան Կոստ Բ.
Տերտերեան Յակոբ.

ՊՐՔՈՒՇՆԱ.

Կոյլաեան Անտոն.
Կոյլաեան Գասպար.
Կապաեան Խաչերես.
Կոյլաեան Լուսիկ.
Հարանեան Յովնանեա Բոմիս.
Մանրեան Յովնանեա. #
Յակոբեան Յարութիւն.
Պըրբըլեան Յարութիւն.

ՈՌՄԱՆ.

Խաչիկեան Խաչերես Բոմիս.
Չերքեղեան Խաչիկ Փանարնիք.
Պարասանեան Յարութիւն.

ՍՈՒՈՒՄ.

Դօրղանեան Յովսէփ, զօրապետ.
Փոխովեան Ստեփան.

ՍՅԱՆՐՈՓՈՒ.

Ալանայեան Մերոն.
Բալիկեանց Կարապետ.
Բեղուչեանց Մարտէոս Բ.
Գալանգարեան Գարրիկ.
Խատամանց Խաչատուր.
Կարապետեան Կեղոզ.
Կարապետեանց Յովնանեա.
Հայրապետեան Սիմէոն.
Ճիլիկեկեանց Ալեքսան.
Սաղարեան Միքայել.
Շմարեան Մինաս.
Չարիքեանց Քերովբե.
Չուգուրեան Յովնանեա.
Պապայեան Արքայամ.
Պապայեանց Համբարձում.
Պատկանեան Պետրոս Բ.
Սուրբանեան Վարդան.
Տեղիքեանց Կարապետ.
Տիրացուեան Գարրիկ.
Բարանեանց Յովնանեա.

ՍԻՄՅԵՐՈՓՈՒ.

Ալեանազեան Սամուէլ.
Հատիկեան Ստեփան.
Հաքեան Դպիր.
Հաքեան Լուսեղեն.
Փասազեան Սարգիս.
Փերզեան Յակոբ.
Փիլիքինեան Յարութիւն.
Քոչրեան Սիմոն.
Քումանեան Խաչատուր.
Քօփալեան Խաչատուր.
Ճողովրդական Դպրոց.
Խանճեան Լուսեղեն.
Խարամբազեան Կեղոզ.
Խարալեան Ռաֆայել.
Խարիպեան Լազար.
Խելպիքեան Աւետիք.
Խոնապարոնեան Մերիկեան.
Խորասանեան Սարգիս.
Շիլիկեան Գարրիկ.
Շիլիկեան Յովնանեա.
Կուսիկեան Աստուածատուր.
Ճեմանեան Կեղոզ Բ.
Ճեվափրճեան Կարապետ.
Մամիկոնեան Կարապետ.

Մերերիզեան Կարապետ.
Մոլլա-Խաչատուրեան Գարրիկ.
Նալբանտեան Սարգիս.
Շահիկեան Յովակիմ.
Շահիկեան Յովնանեա.
Ոսողեան Սկրտիչ.
Չրախանեան Յովակիմ.
Պլամներայ Տիկին.
Պոլանեան Մարտիրոս.
Պոլանեան Յակոբ.
Պոլանեան Յարութիւն.
Սանարճեան Գրիգոր.
Սեփեան Կեղոզ.
Սոխուրեան Կարապետ.
Սուրբեան Կարապետ.
Տեր-Սկրտեան Մանուկ.
Տեղիքեան Գրիգոր.
Տոպիկեան Վարդերես.
Տատիսեան Աւետիք.
Տոտիսեան Յարութիւն.
Գնարեան Քորոս.

ՍՈՒՉՆԱՍ.

Մանրեանց Գարրիկ.
ՏՓԻՍՍ.

Արեղեան.
Դիտարեան Կեղոզ.
Դամարճակ Ազնուականաց.
Չոմարեանց Կարապետ.
Էնֆիանեանց Համբարձում.
Հալապետեան Կեղոզ.
Մեջբոմանց Գարրիկ.
Շանբուտաղեանց Դպիր.
Շիքմազանեան Վարդան.
Վարդամանց Յովնանեա.

ՓԱՐԻՉ.

Արամեան ճանիկ.
Լորիս-Մելիքեան Արանաս.
Քիչախազեան Յովնանեա.
Մանանեան Միքայել.
Բարապազեան Յարութիւն.

ՓԵՅՐՊՈՒԻԿ.

Լազարեան Աղա Խաչատուր.

ՓՈՒԹ.

Տեր-Շմաւոնեան Նիկողայոս (2 օրին.).
ՔԻՇՆԵԻ.

Անուշեան Կարապետ.
Բեկնազարեան Յովնանեա Վ.
Կոյլաեան Կարապետ.
Մուրատեան Կարապետ.
Յոնանեան Աւետիս.
Ուրփալեան Աստուածատուր.

ՕՏԵՍՍԱ.

Արղարեան Սարգիս.
Խալայճեան Սարգիս.
Խասապեան Խաչատուր.
Կիլիկեան Սկրտիչ.
Կոկիկեան Գրիգոր.
Մանուկեան Պաղտատար.
Պողոսեան Յովնանեա.
Պօղոսեան Ստեփան.
Սերեան Չաքարիա.
Իրըմլեան Եղիա.

ՕՐԷՅ.

Բշլալեանց Մարտիրոս Բ.
Ճորճանեանց Նիկողայոս.

ՕՐՊԱՉՈՐ.

Ալեանազեան Գարրիկ.
Արապեան Յարութիւն.
Խրոճեան Գրիգոր.
Խրոզեանց Կարապետ.
Մանարճեան Յովնանեա Բ.
Մգոսեան Յակոբ.
Նալբանտեան Ստեփանոս.
Պուսնազեան Ռաֆայել.
Սփեմտիարեան Սիմոն.
Սփեմտիարեան Փանոս.
Տապալեանց Յովսէփ.

ՅՈՒՔՆԱ.

Մանուկեան Գրիգոր.

ԲՈՎԱՆԳԱԿՈՒԹԻՒՆ.

1. Ախտ եւ չարիք զրգարտութեան.	6. Չանազան տեղեկութիւնք.
2. Շամիլ.	7. Տեսութիւն արտաքին թաղաքական անցից.
3. Փրեղերիկոս-Գուլիկմոս-Լուզովիկոս, Խնամակալ Բրուսիոյ.	8. Ներքին լուրեր.
4. Տեղեկութիւնք Մարտ եւ Ապրիլ ամսոց վրայ.	9. Ամսագիր Ազգային անցից.
5. Առակ — ձգուան ու Մրջին.	10. Յետին ողջոյնք տուեալ Սրբոյ Այօրատան Հայկազեան Վարժարանին. — Քերթուած Խ. Վ. Գ.

ԳՈՐԾԱԿԱԼՔ ԸՆԿԵՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ.

- ԱՃՏԷՐԻՍՆ, Պ. Ստեփան Գալստեան ձանրմեանց.
 ԱՂԵՔՍՍՆԴՐԻՍ, Պ. Գէորգ Եւսուֆեան.
 ԳՐԻԳՐՈՒՊՈՒԹՅՈՒՆ, Տ. Կարապետ Մերձանեան.
 ԵՍՇ ՄՈՒՏԱՆԻՈՅ, Սէրապ Աղոյնոն Գրանխոյեանց.
 ԵՐԵՒԱՆ, Պ. Նիկողայոս Խայթմազեան.
 ԵՒՊԵՏԱՐԻՍ, Պ. Միքայէլ Մուրատեան.
 ՉՄԻՌՈՆԻՍ, Պ. Ղուկաս Պալղազարեան.
 ԹԼՈՂՈՍԻՍ, Գրասենեակ Խայթեան Աւսումնարանին.
 ԽԱՐՍՍՈՒ, Պ. Մելքոն Իշխանեան.
 ԿԵՐՁ, Յովհաննէս Մանուէլեան Մերկեանեանց.
 ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈՒԹՅՈՒՆ, Պ. Ս. Ք. Էլիկիւզէեանց, եւ Պ. Նշան Գալիպեան.
 ՂՁԼԱՐ, Պ. Յովսէփ Իզմիրեանց.
 ՄԵԼԻՓՈՓՈՒ, Պ. Մկրտիչ Գէշգոտակեան.
 ՄԷՆՉՍԹՐ, Պ. Եսայի Անուխեան.
 ՄՈՍԿՈՒՍ, Մտեր Մագիստրոս Մսերեանց.
 ՆԱԻԶՆԵՒՍ, Պ. Եպիփան Պոպով.
 ՆԻԿՈՄԻԴԻՍ, Թանգարան Վերձանութեան.
 ՊԵՔՍԻՍ եւ Ի ՃՍԻՍ, Պ. Գրիգոր Նահապետեան.
 ՊԵՏԵՆՍԻՍ, Պ. Յովհաննէս Հոփիկեան.
 ՊՈՓՈՒՇՍՆ, Պ. Յակոբ Մանուկեան.
 ՍԹԱՆԲՈՒՊՈՒ, Պ. Գէորգ Կարապետեանց.
 ՍԻՄՅԵՐՈՒՊՈՒ, Պ. Գրիգոր Տէօլլէթեան.
 ՎԵՆԵՍ, Պ. Նիկողայոս Մարգարեան.
 ՏՐԱՊԻՉՈՆ, Պ. Խաչատուր Էլմասեան:
 ՏՓԻՍ, Պ. Ռոմանոս Նասիրեանց.
 ՓԱՐԻՉ, Պ. ձանիկ Արամեան.
 ՓԵՔՐՊՈՒՐԿ, Պ. Մովսէս Բուղաղեանց.
 ՔԻՇՆԵՒ, Տ. Ստեփան Ամասեանց.
 ՕՏԵՍՍ, Տ. Յովհաննէս Թաթարեանց.
 ՕՐՊԱՉԱՐ, Պ. Պետրոս Շահինեան.

ԳԻՆՔ ԸՆԿԵՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Տարեկան գին ընկերագրութեան լոկ հայերէն մասինն՝ կանխիկ հասուցանելի, հանդերձ ծախիւք հանապազենին,	ռուպլի արծարի 6, որ է Ֆրանկ 24:
Տարեկան գին լոկ ռուսերէն եւ գաղղիարէն մասինն	» » 4, » » 16:
Տարեկան գին հայերէն եւ գաղղիարէն մասինն	» » 8, » » 32:
Գին միոյ տեսակի	» » 1, » » 4: